

AEGYSSUS

DOCUMENTARE ARHEOLOGICĂ PREROMANĂ

Vasilica Lungu

Descrierea anticului Aegyssus din versurile ovidiene rămâne o invitație permanentă la iscodirea adevărului istoric. Din strădania mai multor generații de specialiști s-au acumulat date care se referă în treacăt la toponim sau semnaleză sporadic evenimente legate de funcționalitatea fortăreței de pe dealul Hora.

Cunoscută mai întâi cu semnificativul calificativ de *vetus urbs* folosit de către Ovidiu în contextul descrierii unor conflicte de la începutul sec. I d.Chr. (EX PONTO, IV, 8, 11), așezarea de la Aegyssus pare să fi avut de jucat pentru multă vreme un important rol strategic pe *limes*-ul dunărean al Moesiei Inferior¹. Două secole mai târziu, mai exact în a doua jumătate a sec. III d.Chr., a găzduit între zidurile ei o *cohors*, a *II-a Flavia Brittonum* (OPAIȚ, 1981, 297 - 298). În locul acesteia găsim atestată la începutul sec. IV d.Chr. o a doua unitate militară, *vexillatio (A)egysse(n)sis*, din legiunea *I Jovia*, prin inscripția descoperită chiar în perimetrul orașului actual (BARNEA, 1950, 175 - 184). Pentru etapele următoare (secolele IV - V) documentația este completată de sursele literare bizantine. Acestea se referă la statutul de fortăreață militară, sediu al unui *cuneus equitum armigerorum*², sau reședință a unui *praefectus ripae legionis primae Joviae cohortium quinque pedaturae inferioris* (NOT. DIGN. OR., XXXIX, 18, 34). Un secol mai târziu este inclusă în proiectul de refortificare a *limes*-ului dunărean, conceput și susținut de către Justinian (PROCOPIUS, IV, 7). Singura variație funcțională o aduce informația din Notitia Episcopatum (DE BOOR, 531, 866) referitoare la înscrierea Aegyssus-ului pe lista celor 15 reședințe episcopale din Dobrogea sub numele *Ἀέσος* (POPESCU, 1976, 280; 1994, 136 - 137, 212). Ultima mențiune a numelui este atribuită lui Constantin Porfirogenetul pentru sec. X (47, 1.58 - 60) (DORUȚIU BOILĂ, 1980, 294 - 295), moment din care săpăturile arheologice și cercetările numismatice suplinesc tăcerea altor surse. Documentația culeasă în urma mai multor ani de străduință a oferit posibilitatea specialiștilor să afirme existența unei *mici fortificații* pentru secolele X - XI (VASILIU - MĂNUCU-ADAMEȘTEANU, 1984, 143 - 154). După o distrugere masivă suferită în sec. XI, așezarea va continua să existe în forme mai modeste, migrând din zona fortificației spre poala dealului. Reocuparea Colnicului Hora s-a petrecut "în prima jumătate a secolului al XIV-lea, dacă nu chiar la sfârșitul secolului al XIII-lea, continuând pe toată perioada stăpânirii otomane" (MĂNUCU-ADAMEȘTEANU, 1995, 366). Două secole mai târziu, mai exact între anii 1515 - 1517, este atestat numele Tulcsa într-un registru vamal otoman, socotită a fi cea mai timpurie documentare (MĂNUCU-ADAMEȘTEANU, 1995, 367)³. În 1529 este cunoscută cu numele Tulacca care apare pe *Il Grande Planisfero*, întocmit de Girrolamo da Verrazzano (expus la Muzeul Vatican).

Transformarea numelui aşezării a preocupat pe mulți dintre cei care s-au aplecat cu interes asupra realităților nord-dobrogene în încercarea de identificare a medievalei aşezări Tulcea cu anticul Aegyssus (azi Tulcea). O propunere a fost făcută la începutul sec. XIX de către istoricul și geograful german Conrad Mannert (BARNEA, 1950, 178). După el alți istoriografi ai secolului XIX și XX, dintre care cei remarcăți cu insistență sunt Tomashek (1894), Netzhamer (1907) și Weiss (1911), au consemnat rînd pe rînd această asociere. Ideea înlocuirii primului nume cu celălalt a fost preluată cu mai multă insistență de către specialiștii români: Gr. Tocilescu (1900), *F.Rech.*, 203,205, 208, 211 - 212; V. Pârvan, (1926, 62); R. Vulpe (1938).

Odată cu descoperirea în 1949 a inscripției funerare pusă de către Valerius Proclus în amintirea soldatului "necunoscut" a venit și confirmarea disputatelor ipoteze. La aceasta a fost adăugată mai târziu o nouă inscripție din necropola romană, pe care s-a propus întregirea numelui Aegyssus (BAUMANN, 1984, 223, 3). A rămas însă în continuare de dezlegat misterioasa etimologie celtică a toponimului (GOSTAR, 1970, 113 - 121).

I. Aegyssus - Zona fortificației romane târzii (Dealul Monumentului)

Insistența cu care Aegyssus revine în scrierile istoriografilor trebuie privită ca un privilegiu mai puțin evident pentru alte fortificații nord-dobrogene. Mulțimea știrilor târzii se plasează în total contrast cu tăcerea surselor, nu numai literare, din veacurile anterioare exilatului de la Tomis.

În *Getica*, p.62, V.Pârvan afirma: *pe platoul de la vest de Tulcea unde a fost cazarma regimentului 33 infanterie și unde terenul e grozav de răscolit de război, a fost probabil vechea cetate Aegyssus. Pe marginea dinspre Dunăre am găsit pe lângă cioburi romane, mai multe cioburi de epocă latene getică, lucrate cu mîna și prezentînd un luciu brun sau negru. Existența acestor cioburi acolo confirmă concluzia mai veche că Aegyssus a fost fortăreață getică înainte de a deveni tracă, apoi romană.*

Arhiva Polonic-Tocilescu (BAR, 5132, 97), conservă deasemenea cîteva date semnificative pentru istoricul acestei zone. Sunt amintite unele descoperiri fără o localizare sigură în perimetrul orașului modern, cum ar fi o inscripție greacă în versuri (inventariată la Muzeul Național de Antichități), o monedă de bronz histriană și o monedă de argint de la Alexandru cel Mare, sau lângă oraș, 104 monede histriene din argint în vas grecesc, alături de săgeți scitice din bronz⁴.

Alăturarea celor două surse pune în valoare o nouă categorie de informații semnificativă prin originea și calitatea obiectelor menționate. Între consemnarea obișnuitelor fragmente de ceramică getică (PÂRVAN, 1926, 62) și atestarea unui monument scris în limba greacă (POLONIC-TOCILESCU, 97) se deschide o nouă perspectivă în abordarea complexului fenomen interrelațional greco-indigen în spațiile periferice coloniilor grecești de pe țărmul Mării Negre.

Rolul determinant în analiza acestuia revine în cea mai mare măsură cercetării arheologice.

Aplicarea unui plan de cercetare exhaustivă a ariei fortificației de pe Colnicul Hora (Dealul Monumentului) s-a făcut relativ târziu, prin anii '70. Intenția de sondare era însă mult mai veche și datează de la începutul veacului XX. Primele săpături au fost executate în anul 1908, fără să fi fost publicate vreodată integral. S-au păstrat doar referiri răzlețe la materialul numismatic identificat, fără a-l integra unui context clar (DIMIAN, 200). Abia peste 50 de ani s-a încercat o nouă tentativă de sondare. Inițiativa a aparținut domnului Gavrilă Simion (1959) și a fost stimulată de apariția unui variat material arheologic, rezultat în momentul executării unor amenajări din gospodăriile particulare aflate pe panta estică a colinei (zona turnului A). În timpul săpăturilor cu caracter de salvare a fost dezvelit un segment din baza incintei romano-bizantine. Din momentul acesta traseul incintei a devenit reperul principal pentru orientarea viitoarelor cercetări. Din păcate, rezultatele obținute atunci au rămas încă necunoscute în cea mai mare parte. Au fost publicate ca provenind de aici doar două toarte ștampilate de la amfore thasiene cu numele lui *Τιμοκλής*, simbol *masca meduzei*, și *Αισχρίων Ι*, simbol *cîrma*, (BAUMANN, 1973 - 1975, cat. 21, 22).

În anii 1971 - 1972, V.H. Baumann controlează sectorul din zona intramurană deschis cu ocazia lucrărilor de amenajare a pavilionului principal al actualului Muzeu de Arheologie⁵.

În anii următori, 1973 - 1974, V.H. Baumann în colaborare cu A. Opaîț deschideau o nouă secțiune în zona extramurană din apropierea amintitului sondaj din 1959 ("La Ivli", pe latura de nord-est a fortificației), cu intenția promovării unui plan sistematic de cercetare⁶. Observațiile făcute cu acest prilej au fost mult mai ample și ele avertizează asupra complexității acestei cercetări, care implică degajarea unui strat de pământ gros de 2 pînă la 5 m. Primele rezultate au condus la consemnarea stratigrafică a două etape mari de ocupare a sitului:

- prima etapă atribuită perioadei Latène, identificată prin patru niveluri de locuire;
- a doua etapă reprezintă evoluția așezării în perioada romană și romano-bizantină și a fost semnalată prin 11 niveluri de locuire.

Cum intenția noastră este de a oferi cît mai multe date din perioada mai puțin cunoscută din evoluția așezării, vom focaliza discuția supra celor patru niveluri de locuire din perioada Latène descrisă pe baza relatărilor autorilor sondajului și a observațiilor personale.

Așadar, în secțiunea din afara zidului de la incinta romano-bizantină, **locuirea anterioară atestării ovidiene** a fost reperată pe un prim nivel (I) la adîncimea de -1,50 - 1,30 m, pe un sol brun-roșcat situat deasupra stîncii. El se prezenta slab conturat la -1,30 m de un strat de cenușă în amestec cu cărbuni, cu o grosime de 0,04 m. Acesta era urmat de un strat de pămînt gros de 0,30 - 0,35 m în amestec cu frecvente fragmente de chirpic ars, atribuite unei locuințe de suprafață, al cărei nivel a fost bine surprins la adîncimea de 1.10 m (nivelul II). Dărâmătura de chirpic a fost reamenajată în antichitate și acoperită cu un strat de pămînt galben,

deasupra căruia s-a identificat al treilea nivel de locuire (III). Aceștia i-au fost atribuite resturile unei vetre și o groapă de provizii, ambele surprinse pe profilul de nord-vest. Ulterior, aceste amenajări au fost căpăcuite de o nouă nivelare realizată cu pământ galben bătut, depistată între -0,60 - 0,80 m. Pe suprafața nivelată au fost găsite resturile unei locuințe incediate, într-un strat gros de cca. 0.40 m de dărîmătură atribuită ultimului nivel (IV).

Materialul arheologic semnalat din secțiunea respectivă era alcătuit din fragmente ceramice de factură getică și importuri grecești. Autorii săpăturilor enumeră în carnetul de lucru mai multe forme: căniță bitronconică, vas-borcan, străchini, unele dintre ele decorate cu butoni și/sau brîu alveolar. Conform tehnicilor de preparare a pastei ca și manierei de ornare, ceramica getică a fost apropiată de cea din necropolele de la Murighiol și Telița, încadrată cronologic între secolele IV - III î.Chr. Importurile grecești sînt ceva mai variate (cf. notările celor menționați mai sus): un fund de farfurie attică cu decor imprimat (palmete între două cercuri concentrice); ceramică de proveniență histriană (?); imitații de boluri megariene (cat. 9), datate la mijlocul secolului II î.Chr.; importuri de amfore din centrele: Thasos, recunoscute doar prin cîteva panse; Rhodos, două toarte șampilate culese din umplutură (cat. 2, 5); Cnidos, (cat. 7)⁷.

În intenția avansării proiectului de cercetare sistematică a Aegyssus-ului, V.H. Baumann și A. Opaïț au extins în anii următori aria săpăturilor și în interiorul perimetrului fortificat, atrăgând în colectiv și alți specialiști din muzeul tulcean (vezi nota 6). Rezultatele mai multor campanii de lucru sunt relevante pentru perioadele romană, romano-bizantină și feudal-tîmpurie, asupra cărora s-a concentrat și atenția cercetătorilor. În schimb, mai multe vestigii arheologice atribuibile ultimelor secole înainte de Christos au fost identificate întâmplător printre descoperirile din epoca romană. În acest sector săpăturile nu au avansat niciodată în straturile anterioare acestei perioade. Din informațiile primite de la autorii săpăturilor am reținut prezența unor fragmente de țiglă elenistică (informație fără posibilități de verificare în materialul preluat de noi), fragmente ceramice autohtone și mai multe toarte șampilate de la amfore (cat. 1, 3 - 4, 6, 8 - 14).

Fără a avea posibilitatea de a opera cu întregul material arheologic menționat, ci numai cu cel pus la dispoziție cu bunăvoință de către autorii săpăturilor, au fost luate în calcul mai cu seamă datele rezultate din analiza șampilelor de pe toartele de amforă (cat. 2, 5, 7) pentru a completa încadrarea sectorului respectiv între sfîrșitul secolului IV și prima jumătate a sec. II î.Chr.

Catalog (planșele III - IV)

ER = eponim rhodian

FR = fabricant rhodian

EK = eponim knidian

1. Inv. 41.326. Aegyssus, 1976, □ XIII, -1,30 (A. Opaït).

Ἐπὶ Αὐτ]ο

κρ[άτε]υς

Ἀρ[ταμι]τίου

Αὐτοκράτης, ER, gr. IV (176 - 146), GRACE - S. PETRAPOULAKOU, 1970, E 7

2. Inv. 43.607. Aegyssus, passim (A. Opaït).

Ἐπὶ Ἡράγορα

Καρνείου

Ἡραγόρας, ER, gr. IV (176 - 146), GRACE - SAVV. PETRAPOULAKOU, 1970, E 37 (cf. cele două exemplare găsite la Carthagine).

3. Inv. 20.026. Aegyssus, 1979, N 3, RC 1 (A. Opaït).

Ἐπὶ Πα[υσ]

ανία

Πανάμου

Παυσανίας, ER, gr. IV (176 - 146), GRACE - SAVV. PETRAPOULAKOU, 1970, E 12 (datat înainte de distrugerea Corinthului și a Carthaginei); către 150, NICOLAOU-EMPEREUR, 1986, 522, cat. 7.

4. Inv. 43.609. Aegyssus, 1976, □ 11, -0,20 (A. Opaït).

Αινέας Ἰακινθίου

floare

Αινέας, FR, gr. III (205 - 176), PERGAM, 825.

5. Inv. 43.608. Aegyssus, 1973, passim (A. Opaït).

Ἀνδρῖκου

caduceu

Ἀνδρῖκος, FR, gr. III - IV (205 - 146), PERGAM, 1155 - 1158; atestat în intervalul 191 - 188, cf. EMPEREUR-GUIMIER SORBETS, 1986, 130; gr. IV, cf. BRUGNONE, 1986, cat. 6, 44.

6. Inv. 20.027. Aegyssus, 1979, N 3, RC 1, B 1 (A. Opaït).

Μαρσύα

Ἀγριανίου

Μαρσύας, FR, atestat cu eponim din gr. III - IV, fără să atingă mijlocul sec. II. GRACE - SAVV. PETRAPOULAKOU, 1970, E 37; NICOLAOU-EMPEREUR, 1986, 516, cat. 2.

7. Inv. 43.606. Aegyssus, 1973, passim (A. Opaït).

Ἐπὶ Φιλομβροτίδα

Ξάνθου

Φιλομβροτίδας, EK, perioada V, 146 - 108, GRACE, 1985, 34.

8. Inv. 43.508. Aegyssus, 1976, □ XII, -1,20 - 1,10 (A. Opait).

Zηνα

ștampilă pe toartă de *lagynos* de origine chiotă, datat după 146, cf. BALD-ROMANO, 1994, pl. 20/43, pp. 78 - 80.

9. Inv. 449. Aegyssus (V.H. Baumann).

Cupă lucrată la roată.

Dimensiuni: h = 0,06 m; diam. gurii = 0,10 m.

D e s c r i e r e : corp emisferic; gât ușor înălțat; buză evazată; umăr profilat; fundul ascuțit, nu oferă stabilitate; produs probabil pentru suport. Argila este cenușie, în amestec cu nisip și calcare. Este modelat după tiparul fialelor alhemenide de tip macedonean (PFROMMER, M₂: 350 - 325)⁸.

A n a l o g i i : Apollonia, IVANOV, 1962, 240, fig. 95, nr. 666 d, sfârșitul sec. IV - prima jumătate a sec. III; Piscu Crăsani, ANDRIEȘESCU, 1924, fig. 168 - 170; PÂRVAN, 1926, 124; CASAN-FRANGA, 1967, fig. 12/2; Vlădiceasca, TROHANI, 1976, 112, fig. 18/4; Orbeasca, MOSCALU, 1977, fig. 4.2; Grădiștea, SÂRBU, ANASTASIU, 1982, 102, fig. 2/2; SÂRBU, 1982, fig. 5/5: a II-a jumătate a sec. II - sec. I î.Chr.

10, 11. Fără nr. inv. Aegyssus, fortificație.

Ceramică lucrată la roată.

(10) - castron, fragment; pastă cenușie-negricioasă, cu calcare și nisip.

(11) - fragment din buza unei amfore de Rhodos.

12 - 14. Fără nr. inv. Aegyssus, fortificație.

Ceramică lucrată cu mâna.

Forme obișnuite în repertoriul getic, lucrate cu mâna din pastă bej cenușie, poroasă, decorate cu brâu alveolar și buton.

Examinarea întregului material disponibil din aria fortificației (pl. II, vezi pp. 72 - 73), în special a ștampilelor de pe amfore, în scopul precizării etapelor cronologice a nivelurilor de locuire ne conduce la recunoașterea următoarei situații:

1. cele mai vechi date oferite de ștampilele de pe amfore, culese din sondajul extramuran, indică un **prim moment la sfârșitul secolului IV - începutul secolului III î.Chr.** Este vorba de cele două exemplare publicate de către V.H.Baumann și amintite mai sus, pentru care studiile recente în domeniu fixează noi limite cronologice: pentru *Τμοκλής*, 310 - 305, iar pentru *Αισχρίων I*, 290 - 285, (AVRAM,1992).

2. atît în zona extramurană, dar mai ales în perimetrul fortificat romano-bizantin, remarcăm o aglomerare de material semnificativă pentru aprecierea evoluției cronologice a sitului în **prima jumătate a secolului II î.Chr.**, reflectată în lotul de ștampile rhodiene și cniadiene (cat. 1 - 8). Nu este lipsit de interes să amintim că sectorul aflat în interiorul fortificației târzii, de unde provin cele mai multe dintre

aceste descoperiri, se află în vecinătatea depozitului de amfore cercetat și datat de către A. Opaț între mijlocul sec. I î.Chr. - mijlocul sec. I d.Chr. (1987, 145 - 155). Lipsa unor elemente certe pentru spațiile rămase neocupate cred că nu trebuie interpretată în mod obligatoriu ca întrerupere a locuirii. Sigur că, numai o avansare a cercetării efective în nivelurile anterioare perioadei romane poate lămuri în termeni analitici și nu speculativi caracterul ocupării sitului.

Pentru extinderea proiectelor de lucru, consider oportună inserarea aici și a altor descoperiri reperate pe o rază de cca. 5 km în jurul cetății Aegyssus. Facem însă precizarea că acestea sînt rezultatul unor descoperiri cu totul întâmplătoare sau al săpăturilor de salvare, în cel mai fericit caz.

Pentru înlesnirea posibilităților de recuperare în timp a informațiilor, am procedat la numirea punctelor identificate cu denumiri actuale de străzi sau toponime deja consacrate.

II. Aegyssus - zona "Strada Nalbelor"

Mai multe intervenții de salvare executate la cca. 1,5 km sud-est de perimetrul fortificat de pe dealul Hora (Monumentului) au avut ca rezultat descoperirea câtorva morminte dintr-o necropolă plană birituală, datată în sec. II - I î.Chr. Zona de amplasament are, în momentul actual, forma unui platou cu o ușoară înclinare spre vest (pl. I/2, vezi pp. 56 - 57). Am menționat acest amănunt cu scopul de avertiza asupra eventualelor modificări de teren, inevitabile în condițiile actualei aglomerări urbane în continuă schimbare.

Prima recuperare s-a făcut în anul 1989 și a fost prilejuită de operațiunile de amenajare a unui șanț de canalizare, practicat de-a lungul străzii Nalbelor pe direcția est-vest⁹. De pe traseul acestuia au fost salvate parțial patru morminte, unul de incinerare cu depunere în urnă, celelalte de inhumatie. Din păcate, atît specificul lucrării cît și aglomerarea amenajărilor moderne din zonă nu au permis o intervenție mai amplă din partea noastră. Așa se face că mormintele intersectate în momentul săpării șanțului au fost recuperate doar parțial dintr-un strat de pămînt argilos. Acestea se aliniază în direcția șanțului pe o distanță de cca. 16 - 18 m, la adîncimi variind între -0,90 - 3,80 m, cele de inhumatie pe latura sudică și cel de incinerare spre nord. Din motivele invocate mai sus nu a fost posibilă nici urmărirea nivelului antic al gropilor, distrus în mare parte de amenajările contemporane.

DESCRIEREA MORMINTELOR

M o r m î n t u l n r . 1 . A fost dezvelit în capătul estic al secțiunii în timpul lucrărilor de excavație și distrus în mare parte. Acesta conținea la cca. -3.80 m adîncime o dublă inhumatie (bărbat și femeie), depusă în poziție dorsală pe direcția nord-nord-vest - sud-sud-est, cu mâinile pe lângă corp. În zona capului s-a găsit în poziție orizontală o placă de calcar de formă aproximativ circulară (diametrul de cca.0.75 m), asemănătoare unui capac de chiup din categoria celor de la Callatis sau

Cumpăna. Tot aici, pe dreapta, se aflau depuse ritual câteva ofrande: un opaiț modelat cu mâna din pastă poroasă de culoare cenușiu-gălbuie (cat. 17), o oglindă din bronz (cat. 18), un bol elenistic cu firmis negru, decorat cu o rozetă în interior (cat. 16). În zona membrilor inferioare era așezată în poziție orizontală o amforă din Rhodos, întreagă, care în momentul depunerii conținea vin sau o altă substanță lichidă, după cum lasă să se înțeleagă urmele impregnate în pereții interiori ai vasului. Importanță pentru cronologia complexului este prezența celor două ștampile de pe toartele amforei, databile în al doilea sfert al secolului II î.Chr. (cat. 15).

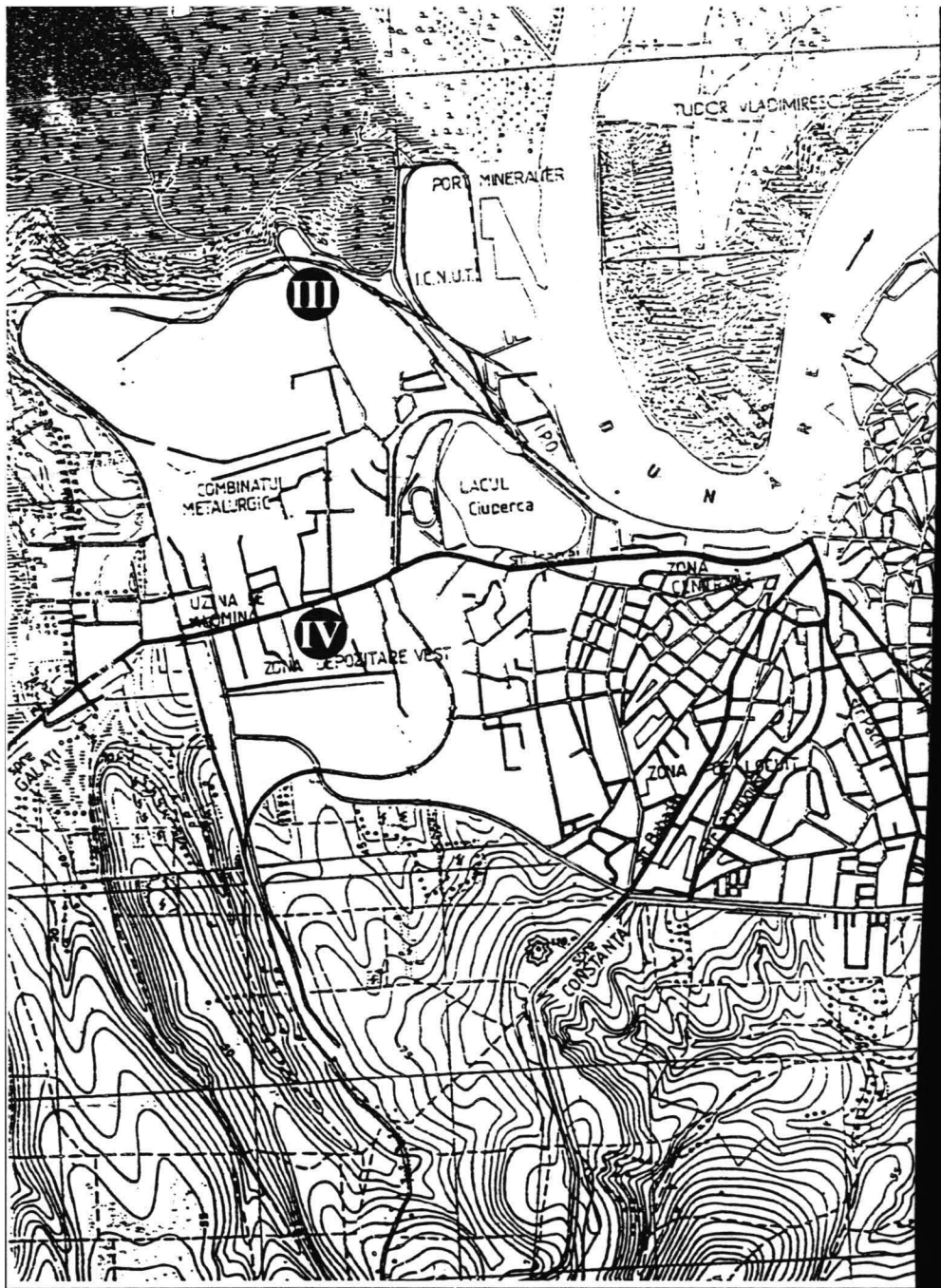
Mormântul nr. 2. Al doilea mormânt de înhumare, de data aceasta simplu, a apărut la adâncimea de -2,20 m și la cca. 8 m spre vest de cel prezentat anterior. Din păcate, condițiile de lucru impropriei unei cercetări complete au permis doar o examinare sumară de la gât pînă în zona bazinului, craniul fiind distrus de cupa excavatorului, iar partea inferioară a rămas prinsă în profil. Din observațiile făcute s-a restabilit aceeași orientare și poziție ca mai sus, iar unele indicii anatomice atribuie mormântul unui individ adult de sex feminin. Dintre ofrande s-a recuperat doar un opaiț elenistic (cat. 19), din pastă cenușie cu firmis negru, de tipul celor întâlnite frecvent în necropolele elenistice cum ar fi cele de la Pella, Veroia sau Tomis (fig. 85/a, b), încadrat în secolul II î.Chr., și o fusaiolă din același material (cat. 21). Ambele obiecte erau depuse pe umărul drept. Din zona gâtului au mai fost culese câteva mărgelile mici din sticlă albastră, unele "cu ochi", realizați din pastă galbenă (cat. 20). Cea așezată în poziție centrală este mai mare, lobată, cu irizații verzui, asemănătoare cu cea de la Făgărașul Nou, dar mai mică decât aceasta. Toate obiectele din inventar asigură datarea mormântului între limitele secolului II î.Chr., fără precizarea unui interval anume.

Mormântul nr. 3. La cca. 2 m vest de mormântul 2, a fost recuperat de la jumătatea toracelui în jos scheletul unui adult (femeie ?), aflat în poziție orizontală, cu aceeași orientare ca în primele două cazuri, însă deosebindu-se prin unele detalii de dispunere: piciorul drept întins, în timp ce stîngul era flectat din genunchi¹⁰. Pe brațul drept s-au găsit două brățări din bronz, foarte oxidate. Una este lucrată dintr-un fir simplu, cu capetele răsucite în spirală, cealaltă, așezată spre umăr, este realizată în formă de șarpe cu două mărgelile bleumarin montate în locul ochilor, dar desprinsă în momentul intervenției noastre. În palma dreaptă ținea un obiect lamelar din fier - probabil un cuțit - foarte corodat și din această cauză imposibil de restaurat. Pe partea dreaptă, de-a lungul bustului, se afla depus ritual scheletul unui animal de talie mică (probabil câine), culcat pe-o parte, cu capul spre vest-sud-vest. Pentru încadrarea cronologică a mormântului aduce precizări brățara cu capetele răsucite, cu analogii în mormântul nr. 750 din necropola Apolloniei (MLADENOVA, 1962, 298, nr. 942, 943). Exemplarul 942 a fost găsit într-un mormânt de copil (inhumat) considerat ca aparținând unei familii bogate, datat în sec. III î.Chr. Mormântul nr. 750 a fost datat la vremea respectivă în sec. III î.Chr. Tot aici a mai fost găsit împreună cu brățara și un bol athenian (cat. 664), decorat cu motivul "Nymphaea caerulaea", a cărui datare a fost fixată de către Susan Rotroff (1982, 55)

între anii 225 - 175. Asemenea brățări cu capetele întoarse și răsucite în spirală sunt frecvente în lumea geto-dacă, mai ales în cea a *davelor* clasice, după cum o dovedesc descoperirile de la Popești, Bâta Doamnei, Poiana, cu predilecție în producția de argint (vezi tezaurul de la Dreșca).

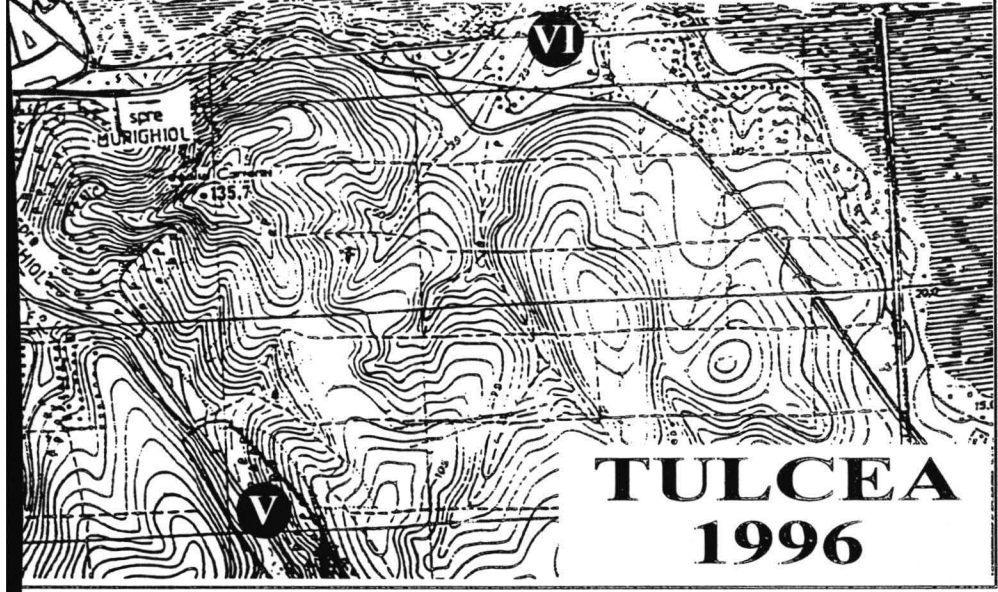
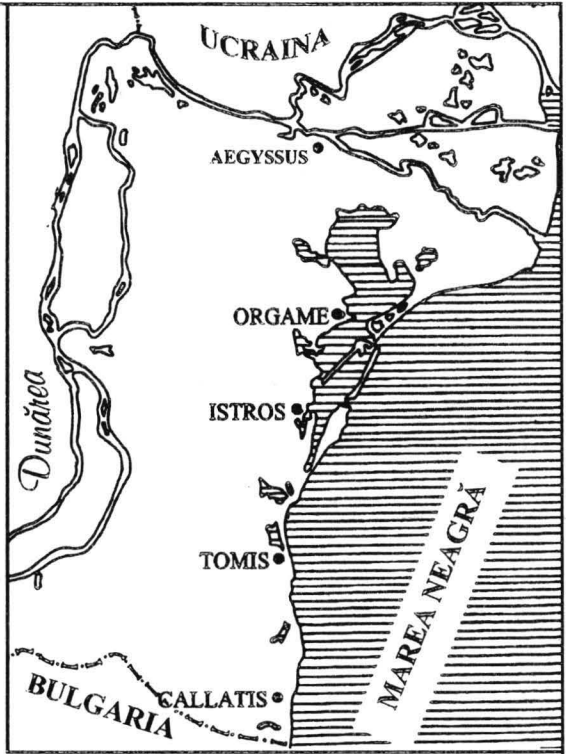
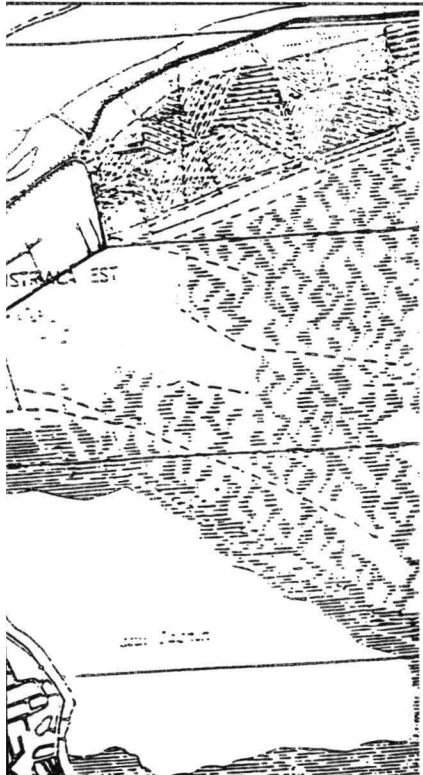
Mormântul nr. 4. Este vorba de un mormânt de incinerare cu depunere în urnă, așezată într-o groapă simplă, la adâncimea de aproximativ -0,90 m față de nivelul actual de călcare. În urnă s-au găsit împreună cu pământ și cenușă fragmente de oase calcinate și o brățară din fier cu capetele răsucite în spirală (cat. 24), identică cu piesa din bronz din mormântul 3. Cantitatea este foarte redusă, anunțând o selectare simbolică. Grosimea fragmentelor de os din braț și antebraț indică un adult. Ca urnă a fost folosită o cană bitronconică, lucrată cu mâna din pastă cărămizie, cu toarta spartă din vechime. Un exemplar asemănător ca tip, dar cu dimensiunile mult mai reduse a fost găsit ca ofrandă în mormântul de inhumație de la Făgărașul Nou, datat aici în sec. II î.Chr., fiind foarte bine reprezentat pentru secolele anterioare în necropolele de la Telița și Enisala. Alături de cana urnă, brățara cu analogii în necropola Apolloniei încadrează mormântul în a doua jumătate a secolului III î.Chr. îngăduind chiar trecerea în primii ani ai secolului II î.Chr.

Mormântul nr. 5. A fost descoperit mai târziu, în anul 1995, în timpul supravegherii lucrărilor de construcție a unei locuințe particulare aflată la intersecția străzii Nalbelor cu strada Mistriei, la nr. 1, foarte aproape de zona mormântului 4 din grupul anterior, aliniindu-se tot pe latura nordică. Este al doilea mormânt de incinerare din aria necropolei dezvelite până acum și atrage atenția prin componența inventarului funerar. Din păcate, stratigrafia acestui mormânt rămâne greu de reconstituit din cauza multiplelor intervenții făcute în jurul amforei-urnă: gura acesteia se sprijinea pe marginea unei gropi reziduale moderne (pl. VIII). Din fericire, vasul a rămas întreg. Fragmentele care lipsesc din buză nu au fost găsite și credem că ele au fost înlăturate intenționat în momentul depunerii resturilor cinerare selectate. Operațiunea s-a produs după încercarea inițială de tăiere a gâtului amforei, rămasă fără rezultat. Aceasta se poate observa în urma păstrată pe gâtul vasului (pl. VIII, cat. 26). Identificarea acestui tip de amforă printre variantele stabilite de Alexandrescu (1977, 113 - 136) pentru exemplarele descoperite de o parte și de alta a Dunării s-a făcut în termenii enunțați la nota 14. Aproximarea sa de varianta odrisă se poate urmări pe baza unor detalii asemănătoare de profil. În lipsa altor contexte care să conțină elemente de datare sigură pentru această variantă, asocierea cu vârful de suliță datat în sec. I î.Chr. - I d.Chr. oferă o primă posibilitate. Vasul conținea, printre resturile de oase și cenușă depozitate, un fragment dintr-un lanț metalic (centură ?), compus din verigă, pinten de bronz și arc din fier, precum și un fragment de cuțit din fier, foarte deteriorat. În afara amforei și sprijinindu-se de ea se afla vârful de suliță din fier, având forma și dimensiunile tipului obișnuit epocii Latène târzie.

Pl. I. Harta descoperirilor elenistice de pe teritoriul oraşului Tulcea.

Pl. I. Map of the Hellenistic discoveries within the territory of Tulcea town.

TULCEA 1996

Catalog (planşe V, VI, VII, VIII, IX)

15. Inv. 42.202. Aegyssus, Necropola - Nalbelor, 1989, m 1.

a) 'Επί Ξενο

b) caduceu

φάντου

Ἴμα

Ἀρταμπίου

Ξενοφάντος, gr. IV, 176 - 146, GRACE - SAVV. PETRAPOULAKOU, 1970, E 7 (pe baza descoperirilor de la Pergam, Corinth și Carthagina s-a stabilit cronologia relativă a producătorului Ἴμας, între anii 180 - 146 î.Chr); BUZOIANU, 1980, 137, cat. 29. Pe umăr, *dipinto*: ΒΟΙΩΝ

16. Inv. 42.204. Aegyssus, Necropola - Nalbelor, 1989, m 1.

Bol de tip campan¹¹.

Dimensiuni: h = 0,032 m; diam. gurii = 0,104 m; diam. fund = 0,044 m.

D e s c r i e r e : bol cu deschidere largă (outcurved rim); umăr profilat; fund inelar. Pastă de culoare roșie, uniformă în structură, fără particule de calcar, cu fine particule de mica. Firmis negru pe toată suprafața, cu irizații metalice. Decor central - rozetă.

D a t a r e : mijlocul sau al treilea sfert al sec. II î.Chr.; cf. MOREL, 1986, genre 2600 = forma 28 Lamboglia, Délos, cat. 18 (pentru decor), 20 (pentru profil).

17. Inv. 42.206. Aegyssus, Necropola - Nalbelor, 1989, m 1.

Opaț lucrat cu mâna¹².

Dimensiuni: h = 0,065 m; diam. gurii = 0,05 m.

D e s c r i e r e : bazin încăpător, rotunjit, cu orificiu de umplere larg deschis; se prelungește cu cel de-al doilea orificiu pentru ardere; în partea opusă este adăugată o toartă inelară; fund plat. Pastă cenușie-gălbuie, cu pietricele și calcare, lucrată destul de compact. Prezintă urme de ardere în zona fitilului.

18. Inv. 42.568. Aegyssus, Necropola - Nalbelor, 1989, m 1.

Oglindă.

Dimensiuni: diam. = 0,124 m.

A fost găsită fără mâner, doar cu nitul de prindere al acestuia.

D e s c r i e r e : este făcută dintr-o placă circulară din bronz, decorată cu striuri pe ambele fețe.

A n a l o g i i : Enisala, sec. IV: m2 - M3/b; m5 - M6/B, SIMION, 1971, 111/b; 118/e.

19. Inv. 42.203. Aegyssus, Necropola - Nalbelor, 1989, m 2.

Opaț clenistic¹³.

Dimensiuni: h = 0,03 m; diam. orificiu exterior = 0,056 m; interior = 0,03 m; diam. fund = 0,035.

D e s c r i e r e : pastă cenușie fină și dură, cu conținut de calcare și mica în particule foarte fine; profil biconvex angular, rezervor circular; se prelungește cu

orificiul de aprindere lățit la partea terminală în formă de ancoră; în partea opusă se află o toartă inelară; în lateral, pe corp, a fost aplicată o pastilă din argilă. A fost acoperit cu o vopsea neagră diluată, cu excepția fundului și a părții inferioare. Uzat în mare parte.

A n a l o g i i : tip "cnidian": Corinth tip XIII; Agora IV, tip 40 A; Delos, Priene, Thera, cf. BRUNEAU 1965, 35, cat. 1832; Pella, DROUGOU, 1992, 170, tip "efesian" (fără toartă), mijlocul sec. II î.Chr.

D a t a r e : a doua jumătate a sec. II - sec. I î.Chr.

20. Inv. 43.988. Aegyssus, Necropola - Nalbelor, 1989, m 2.

Mărgele din sticlă multicoloră.

D e s c r i e r e : Mai multe exemplare de dimensiuni și culori diferite: un exemplar este de culoare neagră, cu o bandă îngustă albă circulară pe centru; două - din pastă albastră, cu "ochi" galbeni; trei - simple, din pastă străvezic; un exemplar - mai mare din pastă albastră.

21. Inv. 42.205. Aegyssus, Necropola - Nalbelor, 1989, m 2.

Fusaiolă din lut.

Dimensiuni: diam. maxim = 0,024 m; diam. orificiu = 0,006 m.

D e s c r i e r e : formă bitronconică. Este lucrată din pastă cenușie, cu particule fine de calcare și nisip, asemănătoare cu cea a opaițului, cat. 19.

22. Inv. 43.569. Aegyssus, Necropola - Nalbelor, 1989, m 3.

Brățară din bronz.

Dimensiuni: diam. = 0,07 m.

D e s c r i e r e : este lucrată dintr-un singur fir de bronz cu secțiune circulară, având capetele subțiate vizibil și răsucite de câteva ori în spirală.

A n a l o g i i : Popești, VULPE, 1960, 318, fig. 12/7; Bâta Doamnei, MĂTASĂ, ZĂMOȘTEANU, 1961, 342, fig. 3/3; Apollonia, MLADENOVA, 1962, 298, 9; Dreșca (argint), CRIȘAN, 1980, 70.

23. Inv. 42.570. Aegyssus, Necropola - Nalbelor, 1989, m 3.

Brățară din bronz.

D e s c r i e r e : este lucrată dintr-un singur fir de bronz, cu secțiune circulară, cu un capăt subțiat și celălalt îngroșat. Alături au fost găsite și două mărgele foarte mici albastre, care s-au exfoliat în timp. Recunoaștem aici tipul de brățară în formă de "șarpe".

A n a l o g i i : Brad, URSACHI, 1969, fig. 9/5, 8, 9.

24. Inv. 42.540. Aegyssus, Necropola - Nalbelor, 1989, m 4.

Brățară din fier.

Dimensiuni: diam. = 0,07 m.

D e s c r i e r e : este lucrată ca și exemplarul cat. 22, dintr-un singur fir de fier, cu secțiune circulară, capetele subțiate și răsucite în spirală. Foarte puternic corodată.

A n a l o g i i : pentru model, aceleași ca la cat. 22.

25. Inv. 42.640. Aegyssus, Necropola - Nalbelor, 1989, m 4.

Urnă.

Dimensiuni: h = 0,155 m; diam. gurii = 0,16 m; diam. fund = 0,095 m.

D e s c r i e r e : formă bitronconică, lucrată cu mâna din pastă cărămizie, arsă neuniform, cu nuanțe maronii-negricioase; conține pietricele și calcare. Cană cu umăr proeminent, toartă panglică, absentă probabil din vechime, anunțată doar prin atașul inferior.

A n a l o g i i : Telița, SIMION 1977, 57, pl. XII/B (sec. III - II î.Chr.); Vlădicasca, TROHANI, 1976, fig. 13/2, 6 (sec. II î.Chr.).

26. Inv. 43.926. Aegyssus, Necropola - Nalbelor, 1995, m 5.

Amforă¹⁴.

Dimensiuni: h = 0,34 m; diam. gurii = 0,14 m; diam. maxim = 0,22 m;
diam. fund = 0,152.

D e s c r i e r e : corp globular, ușor canelat; buza evazată, marcată printr-o incizie circulară; fund inelar; toate aplatizate și ușor șanțuite. Pastă cenușe fină și dură cu conținut de calcare și mica, fără scoici.

A n a l o g i i : ALEXANDRESCU A.D., 1980, 85; ALEXANDRESCU P., 1977, 118 - 121, asemănare parțială; variantă pentru tipul III sau un alt tip, tip IV.

27. Inv. 44.017. Aegyssus, Necropola - Nalbelor, 1995, m. 5.

Cârlig de centură (?).

D e s c r i e r e : fragmentară; confecționată dintr-un fir cu secțiune circulară din fier, în care este prinsă o za terminată cu pinten din bronz; lateral este adăugată o altă za din bronz.

28. Inv. 44.022. Aegyssus, Necropola - Nalbelor, 1995, m 5.

Vârf de lance.

Dimensiuni: L = 0,328 m; diam. tijă = 0,024 m.

D e s c r i e r e : vârful prelung, cu nervură mediană plată; tija cilindrică se lățește spre bază. În zona ruptă probabil se găsea orificiul pentru cui.

A n a l o g i i : tip I/b, GLODARIU-IAROSLAVSCHI, fig. 25 - 26; sec. I î.Chr. - I d.Chr.

III. Zona "Tulcea Tabără"

Amplasată la numai 5 km vest de anticul Aegyssus, zona numită arbitrar Tulcea Tabără este deja cunoscută prin bogatul său repertoriu arheologic.

Din punct de vedere geo-morfologic, aspectul zonei se inserează bine peisajului nord dobrogean. Caracteristica principală o dă relieful colinar, care înaintază spre apele Dunării și le modulează cursul.

De aici s-a acumulat, după mai multe cercetări de teren, un bogat și variat material arheologic. Acesta a constituit și motivul primului sondaj realizat de V. H.

Baumann în sectorul numit "Dealul Taberei". Cercetarea, chiar dacă parțială, a prilejuit identificarea mai multor etape cronologice de ocupare a zonei și delimitarea unei întinse arii cu vestigii antice.

Din repertoriul întocmit de către autorul principalului sondaj, am selectat numai acele informații care răspund obiectivului propus. În acest scop, readucem în actualitate mențiunea referitoare la prezența unei așezări getice din secolele IV - III î.Chr., de unde "apar fragmente de ceramică greacă, în exclusivitate material amforic de proveniență thasiană și rhodiană" (BAUMANN, 1973 - 1975, 219, pl. III/1). De aici este anunțată și o ștampilă cnidiană, pierdută între timp (BAUMANN, 1973 - 1975, cat. 24). Posibilitatea existenței unei necropole din aceeași vreme a fost deja confirmată prin descoperirea întâmplătoare a unui mormânt cu ring de piatră la numai 800 m sud-vest de așezare, de unde este menționată o amforă thasiană din secolul IV (BAUMANN, 1973 - 1975, 222)¹⁵.

IV. Zona "Tulcea Vest"

La câteva sute de metri sud-vest de "Tulcea Tabără" G. Simion (1969) a descoperit întâmplător un mormânt distrus în timpul lucrărilor de excavație din anexa Combinatului de Aluminii. Din acesta a fost recuperat un kantharos attic cu *graffito* ΠΡΟ (LUNGU, 1993, cat. 15)¹⁶. Din aceeași zonă a mai fost recuperată o solniță attică, care conținea o pudră de culoare roșie (LUNGU, 1993, cat. 28).

Între timp documentația noastră a acumulat noi date. Acestea ne-au fost puse la dispoziție de către Gh. Mănucu-Adameșteanu și identifică un nou sector din necropola amplasată în zona Combinatului de Aluminii de astăzi. De aici a fost recuperat parțial inventarul unui mormânt de inhumăție, distrus în momentul executării unor lucrări de construcție la depozitele Combinatului, fără să i se fi remarcat orientarea la momentul respectiv.

Cu toate că informațiile de care dispunem sunt foarte sumare, considerăm totuși oportună prezentarea materialului salvat, surprinzător de compact. Calitatea bună a pieselor, toate "cu etichetă" grecească, conferă o notă specială acestor descoperiri, cu atât mai mult cu cât se plasează într-o arie periferică, unde nu se poate vorbi de permanența și stabilitatea contactelor cu grecii pe măsura coloniilor. Cu toate acestea, piesele nu sunt cu nimic inferioare calitativ celor din componența inventarelor funcrare obișnuite în orașele grecești de pe țărmul mării, la Histria, Tomis și Callatis, sau din Grecia, la Kerameikos. Datarea acestui mormânt poate fi apreciată spre mijlocul sec. III î.Chr.

Catalog (planșe X, XI)

29. Inv. 237. Tulcea vest, Necropolă, passim (G. Simion, 1969).

Solniță attică.

Dimensiuni: h = 0,026 m; diam. gurii = 0,08 m; diam. fund = 0,048 m.

Descriere: bazinul scund și larg deschis; buza curbată în interior ("incurved rim"); picior inelar cu fundul profilat în umbo în exterior. Acoperită parțial cu firmis negru strălucitor. Rezervat: un filet la joncțiunea dintre bazin și

picior, o zonă mai mare din suprafața exterioară a fundului. Decor format din trei cercuri concentrice și punct central pe zona rezervată.

A n a l o g i i : Agora Athenei, SPARKES-TALCOTT, 134, pl. 33/9: 475 - 425 î.Chr.

B i b l i o g r a f i e : LUNGU, 1993, cat. 28.

30. Inv. 238. Tulcea vest, Necropolă, passim (G. Simion, 1969).

Kantharos attic.

Dimensiuni: h = 0,074 m; diam. gurii = 0,083 m; diam. fund = 0,052 m.

D e s c r i e r e : tipul "squat"; buza îngroșată și rulată în cornișă în exterior; bazin scund, aplatizat; picior inelar cu ombilic la exterior în zona centrală; incizie îngustă la joncțiunea dintre bazin și picior, o alta pe talpă. Acoperit complet cu firmis negru, de bună calitate. Decor imprimat în interiorul cupei, format din două șiruri paralele circulare de ove. Pe gât, graffito: ΠΡΩ (propunere de lectură: forma attică contrasă a adverbului *πρωί* tradus prin "noroc !").

A n a l o g i i : Agora Athenei, SPARKES-TALCOTT, cat. 698: 375 - 350 î.Chr.

B i b l i o g r a f i e : LUNGU, 1993, cat. 15, coboară datarea la 350 - 325 î.Chr.

31. Inv. 43.797. Aegyssus, mormânt₁ - vest, 1977 (Gh. Mănucu-Adameșteanu).

Kantharos West-Slope.

Dimensiuni: h = 0,10 m (incomplet); diam. gurii + toarte = 0,22 m.

D e s c r i e r e : Gât înalt, bazin scund și aplatizat, toarte cu pinten; pastă cărămizie-roșcată de bună calitate, cu particule fine de mica și calcare, abia vizibile; acoperit complet cu un firmis negru cu strălucire metalică. Este decorat cu ghirlande de iederă, cu crengile incizate și frunze aplicate din pastă bej.

A n a l o g i i : Macedonia, tip B ("Hellenistic Kantharos"), DROUGOU, 1991, 163, sec. III - II; BRAUN, 1991, 4 δ: 280 - 260: decor post 275 susținut prin lipsa din depozitul de la Seuthopolis, 1984, pl. XV (305 - 275).

32. Inv. 43.799 - 43.801 (a, b, c). Aegyssus, mormânt₁ - vest, 1977 (Gh. Mănucu-Adameșteanu).

Boluri, outcurved rim¹⁷.

Dimensiuni: diam. gurii = 0,18 m; 0,154 m; 0,14 m.

D e s c r i e r e : trei fragmente reprezentând variante ale aceluiași tip de bol: cu buza arcuită spre exterior, bazinul scund, fund inelar; pastă cărămizie-roșcată de bună calitate, cu particule fine de mica și calcare, greu perceptibile cu ochiul liber; acoperit cu firmis negru cu strălucire metalică, aplicat parțial la exterior și complet la interior.

A n a l o g i i : Agora Athenei, THOMPSON, A 9, A 71, D 5, cca. 280 - 240; Veroia (Π 4.346), Edessa, DROUGOU, 1991, 89; 126, 131: a doua jumătate a sec. III - prima jumătate a sec. II î.Chr.

33. Inv. 43.798. Aegyssus, mormânt₁ - vest, 1977 (Gh. Mănuclu-Adameșteanu).

Fund de vas închis (?).

Dimensiuni: 0,086 m.

Descriere: fund de vas închis cu bază inelară; pastă cărămizie-roșcată de bună calitate, ca mai sus; acoperit cu firmis negru, cu nuanțe metalice la interior și fundul rezervat la exterior.

34. Inv. f.n. Aegyssus, mormânt₁ - vest, 1977 (Gh. Mănuclu-Adameșteanu).

Fish-Plate.

Descriere: fragment din buză; pastă cenușie-maronie, cu o bandă rezervată la interior spre muchia buzei; acoperit cu firmis negru strălucitor.

35. Inv. f.n. Aegyssus, mormânt₁ - vest, 1977 (Gh. Mănuclu-Adameșteanu).

Amforă.

Dimensiuni: h = 0,30 m (incompletă); diam. gurii = 0,084 m; diam. maxim = 0,205 m.

Descriere: fragment din partea superioară; buză îngroșată și rulată; gât cilindric, ușor îngroșat în partea superioară; torți ovale în secțiune; corp conic, cu umeri largi și rotunjiți; argilă brun deschis cu aspect poros, conținând nisip și pietricele; angobă gălbuie; bandă de vopsea roșie pe buză și toarte. *Dipinto* pe gât: K.

Analogii: tipul "Islam-Geaferca", origine Pontică; BUJOR, 1961, 85 - 92; 1962, 475 - 478; sec. IV - III î.Chr. (Heraclea Pontică); VASILENKO, 1974, 7; mijlocul sec. III î.Chr., apud IRIMIA, 1983, 126¹⁸.

36. Inv. f.n. Aegyssus, mormânt₁ - vest, 1977 (Gh. Mănuclu-Adameșteanu).

Amforă.

Dimensiuni: h = 0,125 m (incompletă); diam. gurii = 0,082 m.

Descriere: fragment din partea superioară; gură circulară cu buza ușor îngroșată, formând un inel abia vizibil exterior, marcat printr-o șanțuire și o nervură; torți aproape circulare, cu impresiuni digitale la atașul inferior; argilă brun-cărămizie, cu aspect poros, cu granule alb-gălbui și rare paiete de mica aurie; la suprafață culoare neuniformă, cu nuanțe gălbui-roșcate.

Analogii: vezi cat. 35.

37. Inv. f.n. Aegyssus, mormânt₁ - vest, 1977 (Gh. Mănuclu-Adameșteanu).

Amforă.

Dimensiuni: diam. maxim = 0,22 m.

Descriere: fragmentară; reconstituită parțial partea centrală a corpului, fără gât, toarte și picior; corp bitronconic, cu umăr rotunjit; torțile ovale cu impresiuni digitale la bază, prinse deasupra diametrului maxim; argilă bună, cu aspect poros și minuscule particule de calcar și mica; angobă bej-gălbuie cu mica.

Analogii: vezi cat. 35.

V. Zona "Tulcea - kilometrul 2"

În urma mai multor cercetări de teren au fost adunate câteva toarte șampilate de amfore grecești dintr-un perimetru ocupat în sec. IV - III î.Chr., a cărui funcționalitate nu a fost încă verificată prin săpături arheologice.

Catalog (pl. XII)

38. Inv. 43.610. Aegyssus sud, km 2, passim.

[Θασ]/ῶν FIA - litera O (?)

39. Inv. 43.611. Aegyssus sud, km 2, passim.

Θασίων

arc în gorith

[Σ]άτυρος

sigma lunar

BON 1517; Σάτυρος II, gr. E (287 - 247) GARLAN, 1986, 255, fig. 41/a.

AVRAM, 1992, ca. 250 - 240.

40, 41. Inv. 43.612, 43. 613. Aegyssus sud, km 2, passim.

Ναώνος

ἀστυνόμου

A doua jumătate a sec. III î.Chr., BORISOVA, 1974, 118, 119.

VI. Zona "Tulcea - kilometrul 4 - 5"

Mai multe tipuri de descoperiri din această zonă sunt deja cunoscute din lucrări sau comunicări referitoare la nordul Dobrogei: o șampilă rhodiană cu numele fabricantului *Δαμοκράτης* (gr. III, 205 - 175, BAUMANN, 1973 - 1975, cat. 27); un stater de tip Lisimach (cca. 150 î.Chr., LUNGU, 1989, comunicare Sesiunea IV de numismatică, Tulcea, POENARU-BORDEA - MITREA, 1990, nota 11). Dintr-o colecție particulară din Tulcea (colecția Georgescu) ne-a fost donată o toartă rhodiană cu șampilă împreună cu precizarea locului de descoperire la km 5 ("via Judecătorului").

Catalog (pl. XII)

42. Inv. 44033. Aegyssus, km 5 - "via Judecătorului". passim.

Ζηνο

δότου - floare de rodie

Ζηνόδοτος, FR. întâlnit împreună cu eponimul cnidian *Φιλομβροτίδας* (146 - 108), CROWFOOT, 385.

VII. Varia

De pe teritoriul oraşului Tulcea se mai cunosc câteva semnalări monetare, fără o localizare exactă: un stater de aur de la Alexandru cel Mare şi un stater cu numele lui Lisimach emis la Tomis (Cab. Num. BAR, inv. 1.676, cronică SCIV II, 1963, 467); 72 denari romani republicani (Cab. Num. BAR, inv. 1.404), cronică SCIV 1958, 155.

CONSIDERAȚII GENERALE

Oricât de importantă ar fi semnificația acestor vestigii pentru istoricul anticului Aegyssus, o analiză completă nu poate fi totuși proiectată în lipsa unei cercetări sistematice a nivelurilor elenistice din ariile semnalate.

Documentele epocilor târzii, romană și medievală, se referă numai la statutul așezării fortificate de pe Colnicul Hora. Fie că este numită *vetus urbs* (Ovidiu) sau *polis* (Notitia Episcopatum), fie că e considerată indirect *castellum*, *oppidum* sau *civitas*, așezarea de aici a fost remarcată întotdeauna pentru particularitățile sale deosebite de ale unei așezări rurale. Chiar și pentru perioadele anterioare puținele documente puse aici în discuție ar putea sugera o anumită semnificație, cel puțin economică. Hazardul descoperirilor ne limitează însă formularea observațiilor asupra acestui aspect. În schimb, sectorul descoperit din necropola atribuită locuirii de la Aegyssus pune în evidență o oarecare coerență a informației, ce poate face obiectul unei analize mai detaliate.

Aegyssus - necropolă (sector "Strada Nalbelor")

În actualul context arheologic nord-dobrogean, descoperirile din necropola de la Aegyssus fac dovada prezenței manifestărilor birituale în secolele II - I î.Chr. în același spațiu funerar aferent unei așezări fortificate (OVIDIU, I, 8.13). Din grupul celor cinci morminte descoperite până în prezent, în sectorul de pe strada Nalbelor două sunt de incinerare și trei de înmuțare.

Mormintele de incinerare (nr. 4 și 5), considerate în general ca cele mai frecvente în necropolele populațiilor locale din Dobrogea, se găsesc la o mică adâncime și se caracterizează în mod esențial prin prezența unei urne care conține resturile de cenușă și oase arse, împreună cu elemente din inventarul personal al defunctului. Acesta din urmă, reprezentat prin obiecte de podoabă și arme, a fost trecut în parte prin foc, odată cu arderea corpului (brățara din fier din mormântul nr. 4). Important de subliniat este faptul că numai o parte din materialul ars a fost depozitat în urnă. Cantitatea acestuia depinde în mare măsură și de dimensiunile vasului folosit. Deocamdată nu putem oferi o interpretare a criteriilor de selectare a diferitelor tipuri de vase destinate depozitării resturilor cinerare. Menționăm doar că

cele două urne găsite aici, amfora și cana bitronconică, au dimensiuni variabile și conțin cantități diferite, chiar dacă ambele au servit pentru indivizi adulți (determinările de ordin antropologic au fost făcute de către d-l Nicolae Mirițoiu în laboratoarele Institutului de Antropologie din București).

Calitatea modestă a urnelor, la care se adaugă absența vaselor obișnuite în asemenea ocazii pentru libații și ofrande, completează simplitatea ritualului. Alături de aceste particularități mai semnalăm lipsa oricărei intenții de a marca construcția interioară a mormântului prin pachete de piatră pentru protecție sau capace, urnele fiind depuse în groapă simplă, în poziția normală a vasului, și acoperite cu pământ.

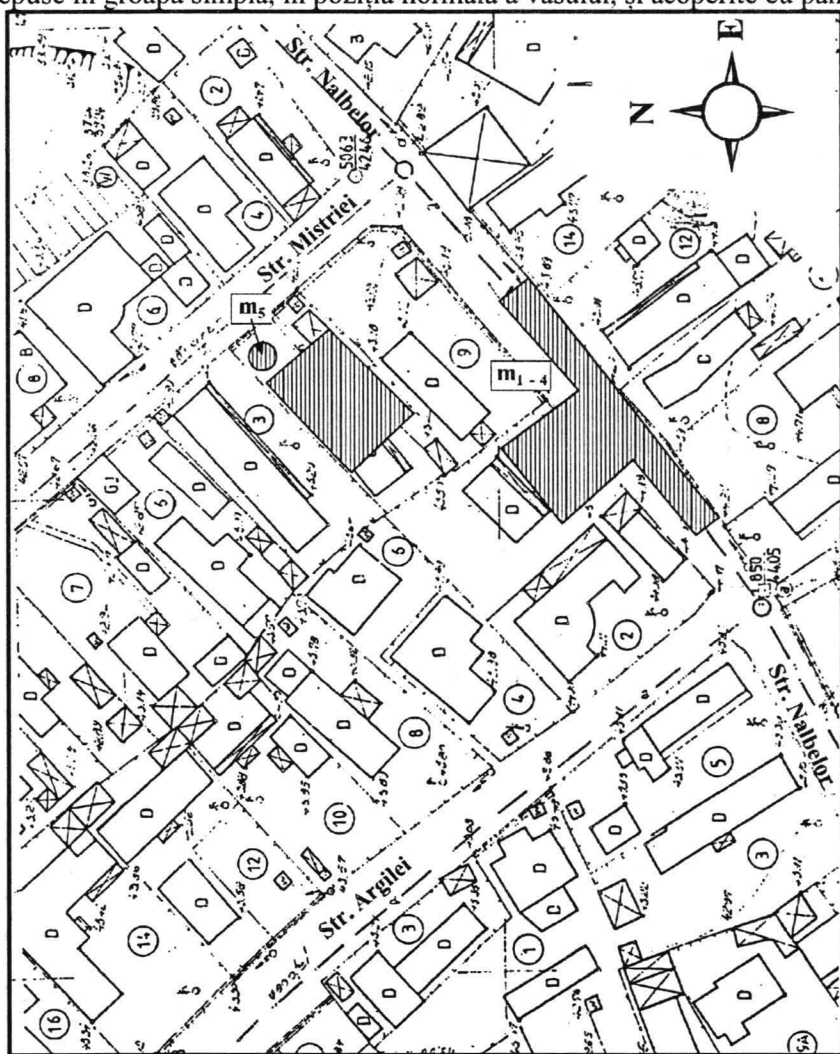

Fig. 1. Aegyssus - necropolă (sector "Strada Nalbelor").

▨ - zona excavată din care au fost salvate mormintele 1 - 5

În mormintele de inhumație cercetate (nr. 1 - 3) defuncții au fost întotdeauna așezați în decubitus dorsal, cu capul spre nord-nord-est, cu mâinile pe lângă corp. Toate mormintele de inhumație se aliniază pe direcția est-vest, la intervale suficiente pentru a evita suprapunerile, fapt ce reflectă, în opinia noastră, respectarea unui plan de organizare a spațiului funerar. Evidența acestor detalii poate sugera deasemenea utilizarea unor marcatori de suprafață ai mormintelor. Deocamdată aceștia nu au fost localizați în zona observată și din cauza distrugerilor provocate de intervențiile ulterioare asupra nivelurilor antice. Diferențele de adâncime înregistrate față de nivelul actual de călcare le atribuim în egală măsură aceluiași factori.

Construcția mormântului pare a fi simplă, defuncții fiind depuși unul câte unul pe fundul unei gropi, fără amenajări sau adaosuri speciale, însoțiți de ofrande și acoperiți cu pământ. Într-un singur caz s-a găsit o dublă înmormântare (m_1) cu defuncții așezați unul lângă celălalt, protejați în zona capului cu un bloc circular de calcar pus în poziție verticală.

Depunerile de ofrande se practică cu predilecție pe partea dreaptă a individului. Această preferință nu pare a fi întâmplătoare. Ea poate să reflecte, de pildă, credința că în "lumea de dincolo" se continuă anumite gesturi obișnuite în viața cotidiană: prinderea cu mâna dreaptă a opaițului, a oglinzii, a cuțitului etc.

Contrar simplității ritualului remarcat în cazul mormintelor de incinerare, aici se pot presupune oficii de libații, semnalate prin prezența amforei rhodiene și a bolului campan. Aceleași manifestări sunt mult mai evidente în cazul mormântului 1 din aria vestică, datorită numărului ridicat de vase destinate în general uzului lichidelor.

La un alt nivel din sfera semnificațiilor includem descoperirea scheletului de câine din mormântul nr. 3. Sacrificiile de animale sunt cunoscute pe spații largi, în culturi și civilizații diferite, după cum le inventariază vasta bibliografie dedicată acestui subiect (o trecere în revistă, vezi SÂRBU, 1993). Rezultate ale cercetării în domeniul semnificațiilor funerare și religioase în spațiul geto-dac atestă practicarea sacrificiilor de animale de talie mică, în special câini, în mod accidental. Urmărind acest fenomen în cadrul necropolelor, V. Sârbu (1993, 54) menționează doar cinci exemple certe de inhumări de câini datând din secolele IV - III î.Chr. și interpretează animalul îngropat ca "însoțitor" al defunctului. Numărul redus al cazurilor poate determina caracterul ocazional al unor asemenea practici, iar circumstanțele se motivează diferit. De pildă, în mediul grec sau roman, cercetarea arheologică și sursele literare înregistrează sacrificii de câini în oficierea anumitor ritualuri. "Câinele este o victimă de sacrificiu rară în Grecia ca și la Roma", afirma într-un recent studiu R. Roberts (1993, 124). În continuarea acestei afirmații sunt enumerate câteva cazuri relatate de textele literare antice, în care câinele era sacrificat: *robignalia* (OVIDIU, Fast. IV, 935 - 936: o sărbătoare legată de protecția recoltelor) sau *lupercalia* (PLUTARH, Quaest. rom., 68.280, b - c; cu referiri la cultul lupoaicei care a hrănit pe Romulus și Remus). În religia greacă câinele are un rol determinant în cultul zeiței Hecate, atribuindu-i-se dimensiuni chtoniene. Plutarh explică semnificația sacrificiului în ambele medii: "așa cum grecii îi sacrificau un câine zeiței Hecate, tot așa romanii îi sacrificau un câine zeiței Genita Mana, pentru copiii născuți în casă"

(Quaest. rom., 52.277 b, apud R. Roberts, 1993, 124 - 125). O asemenea relatare își găsește acoperire arheologică mai degrabă în descoperirile din perimetrul locuit: în gropi, sub locuințe, sub vetre, în sacuare etc. În ce măsură prezența câinelui înhumat din mormântul nr. 3 poate fi interpretată ca un sacrificiu cu valoare chthoniană, aducând în felul acesta lămuriri suplimentare asupra comunității căreia îi aparținea defuncta, rămâne însă un demers dificil de stabilit.

Dincolo de această particularitate, necropola de la Aegyssus se plasează, din punct de vedere al practicilor funerare, în continuarea descoperirilor din perioada anterioară (sec. IV-III î.Chr.) de la Enisala, Murighiol, sau Mahmudia. Din această perspectivă, ea constituie împreună cu semnalările de la Făgărașul Nou (sec. II î.Chr.; TOPOLEANU, 1985) și cei doi tumuli de la Murighiol (sec. II î.Chr.; SIMION, 1995) o importantă verigă cronologică, care face trecerea spre faza secolelor I - III d.Chr., reprezentată de necropola romană de la Enisala (BABEȘ, 1971; MĂNUCU-ADAMEȘTEANU M., 1984). Această constatare exclude cel puțin pentru Dobrogea, practicarea curentă a unor forme așa-zis discrete, cum a fost considerată incinerarea cadavrelor și depunerea lor în gropi comune sau locuri izolate (peșteri ?), rezervate mării mase a populației (SÂRBU, 1986). După cum o dovedește necropola de pe str. Nalbelor, ambele rituri continuă să fie prezente într-o necropolă plană, iar descoperirile de la Murighiol (SIMION, 1995) atestă practicarea în continuare a incinerății în tumul pentru sec. II î.Chr. Aceste descoperiri își găsesc corespondențe nu numai în Dobrogea sau în spațiul geto-dac cuprins între sud-estul Munteniei și sudul Moldovei, ci și în lumea sud-thracică¹⁹.

Ceramica

Urmărind preponderența obiectelor ceramice de la începutul secolului II î.Chr., consemnăm corespondența cu cea de-a doua etapă a perimetrului locuit.

Apariția amforei rhodiene nu este întâmplătoare în contextul în care cele mai multe piese de import din așezare aparțin acestei categorii. Semnificația frecvenței amforelor din Rhodos capătă în felul acesta noi valențe. Prezența lor exclusivă în cei doi tumuli de la Murighiol (SIMION, 1995, LUNGU, 1990) sau procentajul ridicat înregistrat în așezarea de la Ghiolul Pietrei (la cca. 4 km vest de zona tumulilor de la Murighiol; LUNGU, 1990), în raport cu alte tipuri ceramice importate, sunt detalii de conjunctură care semnaleză puterea de penetrare a produselor acestui centru de-a lungul sec. II î.Chr. și, implicit, aderența ocupanților zonei la produsele de import.

Importantă este, deasemenea, descoperirea bolului cu rozetă din mormântul nr. 2, atribuibil, conform criteriilor stabilite de I. P. Morel, producției ceramice de tip A Campan din Italia. Atestarea sa în depozitul din "Maison des Comédiens" de la Délos, unde toate ștampilate rhodiene din grupul IV cronologic sunt, deasemenea, în număr ridicat, fixează o paralelă importantă pentru contextul nostru (MOREL, 1986, 465). Asocierea celor două categorii ceramice, atât în depozitul de la Delos cât și în complexul funerar de la Aegyssus, ne sugerează deplasarea lor comună prin intermediul negustorilor care se ocupau în special cu negoțul de produse transportate

în amfore rhodiene. Raportată la tipurile ceramice cunoscute din publicațiile rezervate Dobrogei elenistice, această piesă apare ca o semnalare izolată.

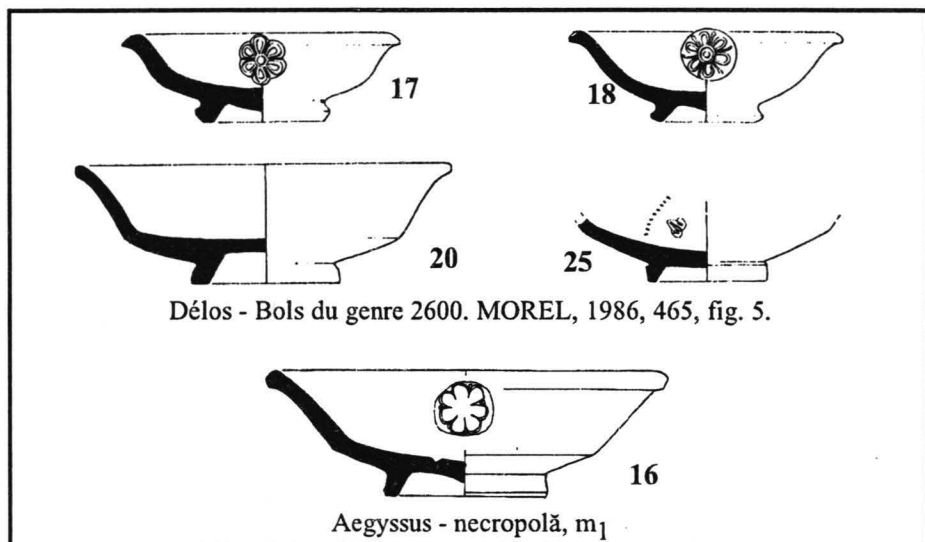

Fig. 3. Boluri de tip campan A

Dincolo de aportul cronologic, semnificativă este însăși originea sa. Pătrunderea produselor italiote cu mult înainte de înstăpânirea romanilor în Dobrogea se înscrie în contextul general, urmărit în tot spațiul mediteraneean, al circulației mărfurilor independente de un control militar sau economic efectiv. Din păcate, o evaluare corectă a acestui fenomen este păgubită în momentul de față din cauza unei breșe create între cele două tradiții de studiu asupra ceramicii elenistice, cea orientală și a doua, occidentală (subliniate de MOREL, 1986, 461).

Asocierea unor obiecte cu origine atât de diferită, explicabilă în contextul transformărilor marcante ale lumii elenistice - opaiț local împreună cu un bol campan și o amforă rhodiană (pentru oglinda din bronz originea ne este încă neclară) - înprospătează câmpul întrebărilor. Lor li se adaugă varietatea semnalărilor din toate celelalte puncte discutate, prin care am identificat produse din Attica, Thasos, Heraclea Pontică, Chersones, Macedonia sau Knidos. Cea mai timpurie atestare ceramică aparține repertoriului attic din sec. V și este reprezentată de solnița descoperită întâmplător în aria vestică a Tulcei (cat. 29). Cea mai târzie prezență ceramică greacă este documentată prin grupul de amfore descoperit în depozitul de la Aegyssus și datat în sec. I î.Chr. - I d.Chr. Între aceste limite repertoriul atât de variat al pieselor, consemnate mai mult întâmplător, indică o preocupare activă pentru schimbul de mărfuri.

Prin varietatea și valoarea sa materialul arheologic, în ansamblu, anunță o nouă etapă în problema abordării componente etnice și a caracterizării locuirii de la Aegyssus. Totodată, originea și calitatea documentelor avertizează asupra profunzimii impactului elenic la nivelul comportamentului indigen din așezările amplasate în

afara *chorei* coloniilor grecești vest-pontice. O abordare mai amplă a acestor aspecte urmează să fie făcută în cadrul unor cercetări arheologice exhaustive a nivelurilor de locuire preromană din perimetrul fortificat al cetății Aegysus.

Note de lectură pe marginea unui *dipinto* rhodian

Un bilanț, destul de modest deocamdată, al examinării termenului grec *ΒΟΙΩΝ*, trasat cu vopsea pe umărul amforei rhodiene, ar putea interesa în acest context. Marcajul se înscrie în seria însemnărilor particulare redată prin *graffiti* sau *dipinti*, descoperite pe vase de origine diferită. Asupra semnificației lor se îndreaptă preocuparea mai multor specialiști, ale căror păreri au fost rezumate de către Lawall în studiul său privind amforele și implicarea lor în comerț (LAWALL, 1995, 30 - 32): C. Koehler, pentru amforele corintiene tip A și B, G. Bertucci, pentru amforele massaliote și A. Johnston, pentru *graffiti* de pe amfore în general și ceramică fină. Acești trei autori consideră că asemenea marcaje conțin informații despre sursă, proprietar, cost, calitate sau cantitate a bunurilor.

În mod evident, sfera semantică a acestor tipuri de marcaje este separată de cea a ștampilelor de autentificare, folosite de diferite centre de producere a recipientelor. Asupra finalității procedurii ștampilării amforelor există o recentă lucrare care avertizează asupra criteriilor de apreciere cu totul diferite de cele rezervate semnelor particulare aplicate în afara centrului de producere a recipientelor (Y. GARLAN, 1993, 181 - 193).

Studiile lui Lang (1956) și Johnston (1979) asupra mai multor tipuri de marcaje, stabilesc modele de interpretare a sistemului numeric grec, aplicate în antichitate pentru a indica prețul, capacitatea sau greutatea. Inscripția de pe amfora noastră nu se încadrează în nici unul dintre aceste modele.

Testând în continuare propunerile, am avut deasemenea în vedere și o altă gamă de posibilități, cum ar fi indicarea unui nume de persoană (*Βοίων, ονος*, PAPE-BENSELER, 216) sau menționarea unor toponime deja atestate în literatura antică: *Βοίον*, oraș în Illyria, Polibiu, V, 108.8; *Βοίων* sau *Βαίων*, așezare neidentificată în peninsula taurică (PAPE-BENSELER, 216 - 217); *Βοίων*, unul dintre cele patru orașe doriene, Herodot, VIII, 43; Thucidide, 1, 107; Strabon, IX, 427; X, 476. Analiza acestora nu a oferit însă un răspuns mulțumitor.

La o examinare mai riguroasă a marcajului iese în evidență o particularitate grafică esențială care ne orientează atenția spre un alt tip de analiză. Este vorba de spațierea intenționată între primul grup de trei litere - *ΒΟΙ* - și următorul grup, format din două litere în ligatură - *ΩΝ*. Această situație poate să semnifice prezența unui cuvânt format din două segmente distincte.

Pentru prima parte a cuvântului grupul *ΒΟΙ* avem ca analogie un *graffito* de pe gâtul unei amfore protothasiene (P 15.347), găsită într-un depozit din agora Athenei, datat la începutul sec. V î.Chr. Inscripția: *ΑΙΣΧΕΙΟ ΕΜΙ / ΒΟΙ ΠΕ / Β...* a fost analizată de către A. Johnston (1991, 363 - 365). El consideră că "the largest is clearly a *non-Athenian* owner's mark". Ipoteza oferită prevede o origine beoțiană a celui menționat, conform interpretării în acest sens a abrevierii *ΒΟΙ* și adaugă

prevăzător că originea beoțiană nu este singura explicație posibilă (nota 6). Pornind de la această identificare autorul se întreabă dacă marcajul nu ar indica cumva traseul pe care l-a străbătut amfora din Thasos spre Athena prin Beoția sau dacă nu cumva proprietarul său din Athena a ținut să-și menționeze originea.

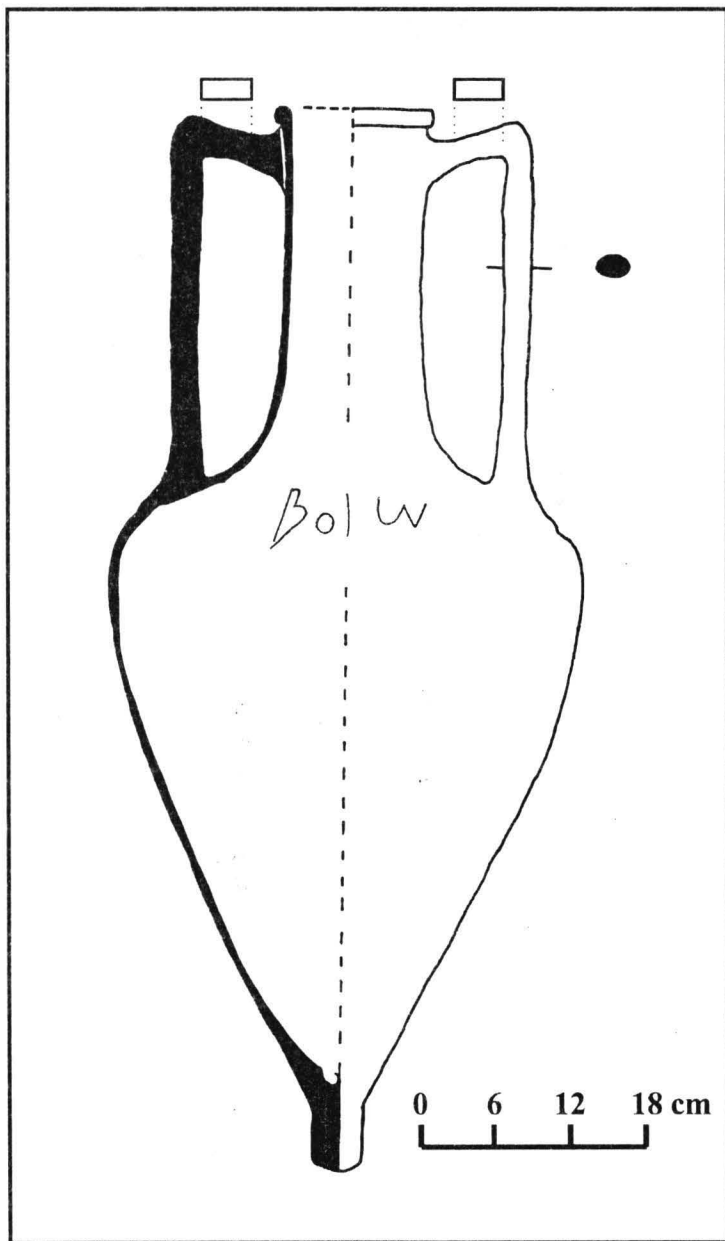
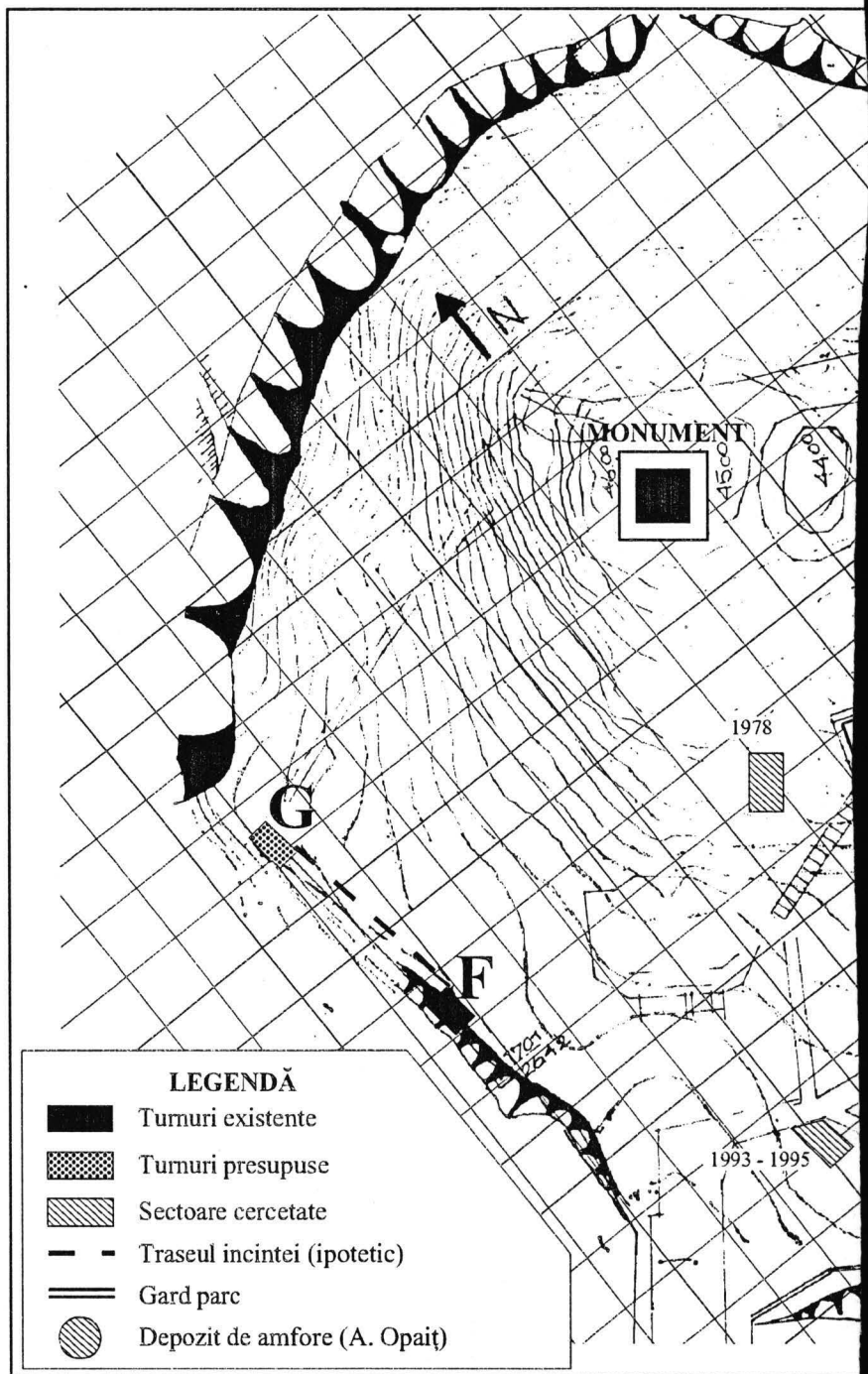
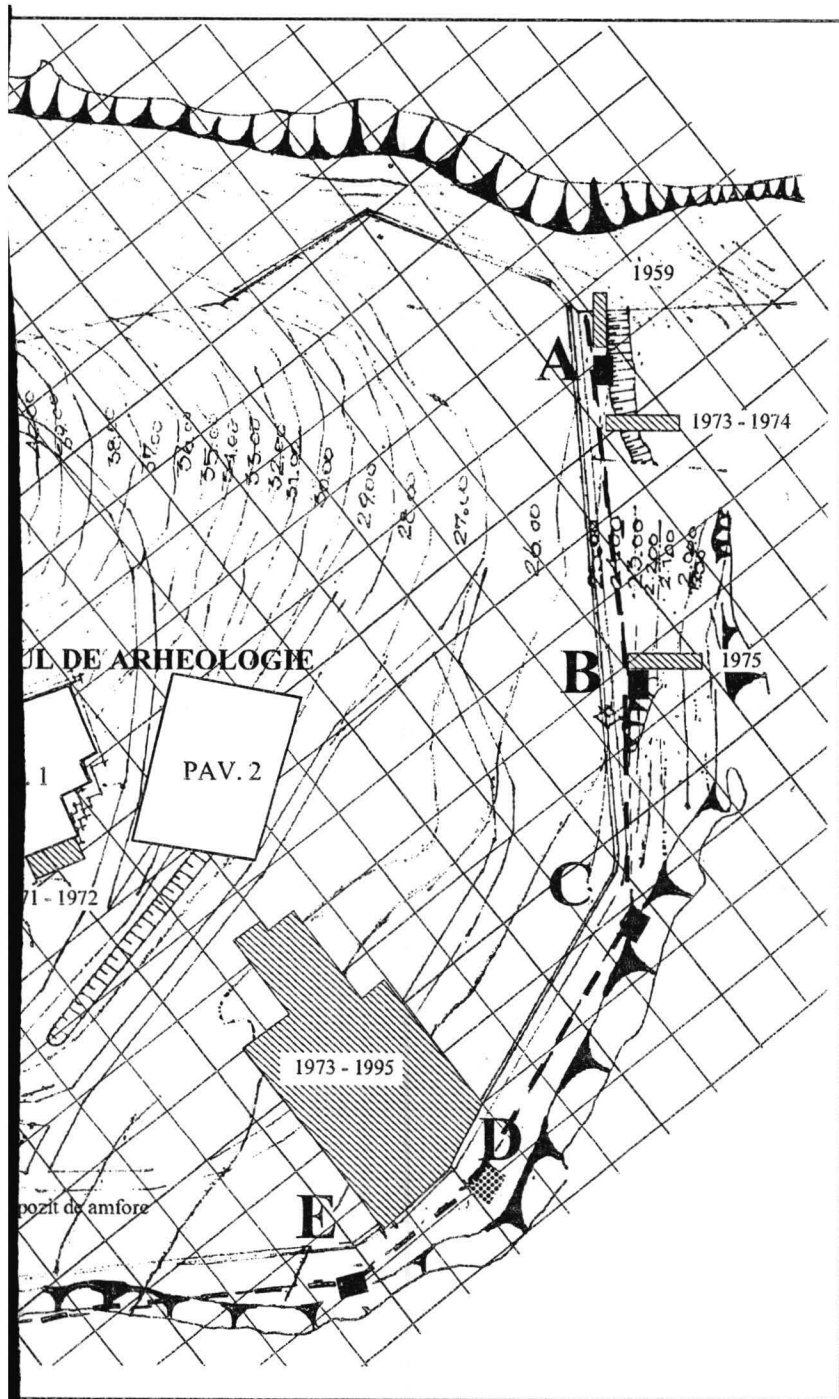

Fig. 2. Amforă rhodiană cu dipinto (m_1).

Pl. II. AEGYSSUS - Planul săpăturilor întocmit conform observațiilor: G. Sir
 Pl. II. AEGYSSUS - Plan of the excavations, according to the observations of

H. Baumann, A. Opaït.
 n, V.H. Baumann, A. Opaït.

Pentru cel de al doilea element -ΩN din *dipinto*-ul nostru nu avem nici o paralelă. Propunem însă spre identificare radicalul ων- (Fων) recunoscut într-o serie lungă de cuvinte grecești înscrise repertoriului referitor la actul de vânzare-cumpărare: ὄνος, ον (ὄ), ὠνή, ἦς (ῆ), ὠνεομαι etc. Cea mai accesibilă documentare datorată frecvenței atestării în diferite tipuri de documente, epigrafice sau literare, o găsim în terminologia aprovizionării cu grâu: σιτωνία, ας (ῆ) = ("cumpărarea de grâu"). În aria pontică prezența sa e remarcabilă pe documentele epigrafice referitoare la binefăcătorii diferitelor cetăți pontice. Pentru exemplificare, considerăm oportună rememorarea câtorva contexte binecunoscute. Aici acest verb apare în derivați simpli, ca în vestitul decret histrian pentru Aristagoras (sec. I î.Chr.): ...ὡς ἔπρεπεν ἀνδρὶ καλῷ καὶ ἀγαθῷ παραπολῶν σεῖτον ἄμα καὶ οἶνον καὶ τῶν λοιπῶν ὠνίων τὰς τεμᾶς καθαίρων λυσιτελέστατα τοῖς πολεῖταις, ... (... ca un bărbat ales și cu inimă, punând la dispoziția tuturor grâu și vin ieftin și făcând să scadă prețurile celorlalte produse **de cumpărat** în felul cel mai prielnic pentru locuitori...). Frecvente sunt, deasemenea, compusele acestui verb, în care al doilea element se referă fie la o b i e c t u l actului de cumpărare, ca în cazul lui σιτωνέω, atestat în decretul lui Protogenes (sec. III î.Chr., σιτωνηθῆ, rândul 6), cu sensul de "a cumpăra grâu, a aproviziona cu grâu cumpărat", fie la i n s t r u m e n t u l prin intermediul căruia se efectua operațiunea, ca în formula lui Herodot (IV, 72): ἄγγυρῶνητοι δὲ οὔκ εισί σφι θεράποντες, prin care ne anunță că scții nu obișnuiau să se folosească de sclavi cumpărați pe bani.

Un asemenea repertoriu de semnificații reclamă reconsiderarea posibilităților de interpretare a particulei BOI- de pe amfora studiată de către Johnston. Principiul de asociere a elementelor din compusele cu radicalul ων- atestate în contextele de mai sus îngăduie elaborarea altor sugestii. Una dintre ele se referă la asimilarea lui BOI- cu substantivul ὁ βοῖδης, care înseamnă aprecierea calității de "bun", fiind echivalat semantic cu πῶος, εὐθήθης (PLANCHE, 205). O altă posibilitate de lectură a particulei BOI- de pe cele două amfore ne-a fost sugerată de semnificația termenului utilizat de către Herodot: ἄγγυρῶνητοι. Respectând principiul de asociere a segmentelor recunoscute aici, particula BOI- poate constitui o temă obținută pe radicalul substantivului comun βούς, βοός, ("bou, vită").

Varianta corectă de pe amfora rhodiană ar fi, în opinia noastră, BOIΩN, format prin alăturarea temei βοι- cu forma abreviată a lui ὄνος, ον (ὄ), ("preț, valoare de cost"). Marcajul ar indica în felul acesta prețul la care a fost achiziționată amfora cu vin: "la preț de un bou". Potrivit acestei sugestii, am reconstitui pentru repertoriul comercial al epocii elenistice un model de estimare a unei măsurii de vin cuprinsă într-o amforă rhodiană (≈ 25 l) la prețul unui bou. Formula homerică prevedea evaluarea unui produs ce ține de sfera lui τέχνη prin raportare la valoarea unui bou (*Iliada* 23, 884 - 885: ... καὶ δὲ λέβητ' ἄπυρον βοός ἄζιον, ἀνθεμόεντα... = "o căldare înflorită-n podoabe, încă nepusă pe foc, la preț de un bou"). O situație mai apropiată domeniului nostru o găsim și în inscripția βόφεον identificată pe un vas apulian (LIDDLE-SCOTT; Glotta, 4201).

Ne gândim în momentul acesta, dacă nu cumva inscripția de pe amfora protothasiană s-ar putea decipta și altfel. În absența obiectului ne permitem să

propunem pentru particula *BOI*- tema identificată de noi de la substantivul βούς, βοός, ("bou, vită"). În această situație grupul următor ΠΕΒ- (JOHNSTON 1991, 363) se pretează mai bine la o asociere cu radicalul ΠΕΡ- (περ-) al verbului πέρνῃμι = "a vinde, a exporta". Repertoriul construit pe acest radical este suficient de bogat și ocupă un loc special în terminologia schimbului de produse reconstituită pe baza operei homerice de către Chantraine în 1940.

Interpretat în termenii expuși mai sus, marcajul de pe amfora de la Aegyssus ar îmbogăți terminologia comerțului antic prin certificarea funcționării uceia dintre normele sale de bază privind *calcularea prețului unei amfore cu vin prin raportare la valoarea altui produs natural*. Asemenea marcaje puteau fi puse de către negustorul interesat de vânzarea amforei cu vin pentru a-și verifica în felul acesta contabilizarea valorică a întregului transport de marfă, format în mod cert din mai multe sortimente, după cum o mărturisesc adesea epavele descoperite (Antikythera, 1965; Cipru, 1973)²⁰. Că acesta era histrian sau rhodian sau de oriunde din aria egeeană nu o putem afirma cu certitudine, dar el era sigur cunoscător al limbii grecești și al regulilor comerciale.

Totodată, fixarea criteriilor de evaluare comportă particularități locale care se pot stabili prin recunoașterea tipurilor de produse specifice antrenate în operațiunile de schimb. Documentarea unui asemenea procedeu vine din relatările lui Polybios referitoare la schimbul de produse dintre Grecia egeeană și aria pontică, pentru exact aceeași perioadă: *Πρὸς μὲν γὰρ τὰς ἀναγκαίαις τοῦ βίου χρείας τὰ τε θρέμματα καὶ τὸ τῶν εἰς τὰς δουλείας ἀγομένων σωμάτων πλῆθος οἱ κατὰ τὸν Πόντον ἡμῖν τόποι παρασκευάζουσι δαψιλέστατον καὶ χρησιμώτατον ὁμολογουμένως... 5. δέχονται γε μὴ τῶν ἐκ τοῖς παρ' ἡμῖν τόποις περιπεύοντων ἔλαιον καὶ πᾶν οἴνου γένος* (... în privința celor necesare vieții, ținuturile pontice ne dau vite și sclavi în număr foarte mare și de o calitate recunoscută de toți ca excelentă... În schimb, primesc din prisosul regiunilor noastre ulei și tot felul de vinuri. IV.38, 4 - 5). Așa cum lasă să se înțeleagă acest text, vânzarea unei amfore cu vin la prețul unei vite putea să fie înlocuită cu schimbul direct al unui produs prin celălalt. Este interesant de remarcat aici, pentru o discuție mai amplă asupra istoricului economiei antice, că sensul inscripției "cumpărat la prețul unei vite" se referă direct la sfera *comerțului*, în timp ce Polybios atestă *schimbul* acelorași produse. Că locuitorii ținuturilor nord-dobrogene dădeau la schimb o vită contra o amforă cu vin, după cum galii ofereau un sclav pe o amforă cu vin (DIODOR, V, 26), ar putea să fi însemnat pentru ambii parteneri o afacere bună. Dacă lucrurile au stat așa, atunci identificăm aici un sector important al comerțului antic, cel redus la *schimbul surplusului de bunuri*. Un asemenea procedeu a fost deja enumerat de către Polany (1957) printre cele trei tipuri de comerț integrate vieții economice antice²¹: *de daruri* (conform interesului), *de tranzacții* (rezultat din autosuficiență), *de piață* (care presupune câștig).

Dacă ultima lectură propusă de noi are șanse să fie cea adevărată, atunci repertoriul semantic al marcajelor particulare pe vase s-ar completa cu o atestare importantă. În măsura în care am fost bine inspirați, am avea în față primul document ceramic integrat uzanțelor comerciale antice desfășurate în Dobrogea. Acesta precizează schimbul unei amfore rhodiene cu vin *la prețul sau contra* unei vite.

Note

1. Șirul documentelor literare deschis de către Ovidiu (Ex Ponto I, 8/11 - 14; IV, 7/21, 23, 24, *Aegyptos*, *Aegissos* 54 - 55) și continuat cu Itinerariul Antoninian (sec. III - IV), (226, 2, *Egiso*), Notitia Dignitatum (sec. IV), (Or. XXXIX, 8, 17, 13, *Aegissos*, *Accisso*), Hierocles (sec. VI), (Synecd. 637, 14, *Αἴγισσος*), Procopius (sec. VI), (De Aedificiis, IV, 7, 20, *Αἴγιστον*), Geograful din Ravena (sec. VII) (IV, 5, 47, *Aegyptum*), Notitia Episcopatum (sec. VIII) (531, 686, *ὁ Δέσποζ*), Constantin Porfirogenetul (sec. X), (De Them., 47, 1. 58 - 60 *Αἴγισσος*), consemnează cronologic evoluția sitului.
2. "Este interesant de remarcat că unitatea de la Aegyssus înregistrată de Notitia Dignitatum *cuneus equitum armigerorum* a fost timp de mai bine de 50 de ani după reformele lui Constantin, singura unitate de cavalerie pe *limes*-ul Dunării maritime în afară de cea de la Thalamonium, care este mult mai târzie" (ZAHARIADE, 1988, 79).
3. O bibliografie mai extinsă asupra Tulcei în perioada medievală, vezi Mănuca-Adameșteanu, Peuce XI, 1995, 363 - 371.
4. Încercările noastre de verificare a informațiilor au rămas până în prezent fără rezultate.
5. O parte din vestigiile descoperite aici se pot observa la intrarea în pavilionul principal al Muzeului de Istorie și Arheologie. Acestea au fost atribuite perioadei romane târzii.
6. Din acest an cercetarea s-a desfășurat după un program complex, în care au fost antrenați mai mulți specialiști de la muzeul tulcean: 1973 - 1974 - V.H. Baumann, A. Opaïț, au efectuat un sondaj de salvare în *extramuros* "La Ivli" și cercetări sumare în cetate; 1975 - A. Opaïț - *extramuros*; 1976 - V.H. Baumann, A. Opaïț, M. Mănuca-Adameșteanu, Gh. Mănuca-Adameșteanu, au efectuat săpături în cetate; 1978 - A. Opaïț, I. Vasiliu explorează noi spații în cetate; 1979 - 1984 - A. Opaïț, I. Vasiliu continuă cercetarea în cetate; 1993 - 1995 - V.H. Baumann, I. Vasiliu desfășoară noi lucrări în cetate (informații V.H. Baumann). Mulțumirile mele se îndreaptă cu precădere spre acest colectiv, care mi-a oferit cu amabilitate și profesionalism informațiile necesare în reconstituirea din puținul cules a unei documentări semnificative pentru atestarea Aegyssusului în ultimele trei secole înainte de Christos.
7. Mulțumim în mod deosebit domnului V.H. Baumann, care ne-a permis accesul la notițele proprii de șantier.
8. Cupele fără decor sunt cunoscute pe teritoriul României mai mult printre vestigiile davelor getice. Difuzarea lor coincide cu momentul de maximă dezvoltare a acestora: sec. II - I î.Chr. În cele mai multe dintre publicațiile menționate sunt considerate ca variante ale bolurilor cu decor în relief. I. Glodariu (57) consideră că ele ar putea să fie imitații de boluri "deliene" sau de vase similare din argint. După părerea noastră, cupele de acest tip sunt imitații după fialele de argint ahemenide de tip macedonean care au circulat în a doua jumătate a sec. IV î.Chr. până la

- începutul sec. III (PFROMMER 55 - 63). Aceste prototipuri metalice se găsesc frecvent în inventarele funerare sau în tezaurele din spațiul traco-macedonean (Rogozen, 1990, cat. 16; Vergina, cat. 464). O replică ceramică foarte apropiată cronologic este exemplarul din necropola Apolloniei, datat la sfârșitul sec. IV - începutul sec. III î.Chr. (IVANOV, 240). Piesele din inventarele geto-dace (sec. II - I î.Chr.) care se concentrează în partea de sud-est a României le considerăm variante târzii ale acestui tip. Cupa de la Aegyssus indică o eventuală cale de pătrundere a imitațiilor de fiale ahemenide de tip macedonean, din Dobrogea spre sud-estul Câmpiei Române și sudul Moldovei. Lipsa unui context arheologic clar limitează posibilitățile noastre de fixare a unei cronologii restrânse. O dată probabilă pentru exemplarul nostru ar fi între secolele III - II î.Chr. Circulația pieselor ceramice pe mai multe secole s-ar mai putea explica și prin conservarea exemplarelor metalice timp de mai multe generații în tezaurele curților regale sau ale templelor. O dovadă în acest sens este mărturia lui Plutarh referitoare la atitudinea lui Perseu, care se plângea că ar fi răspândit din nebăgare de seamă pe la cretani obiecte din tezaurul lui Alexandru (*L. Aemilius Paulus*, XXIII).
9. Mulțumim colegului I. Vasiliu, care ne-a avertizat asupra desfășurării acestor lucrări de excavație.
10. Detalii asemănătoare au fost înregistrate pentru aceeași perioadă și în necropola de la Abdera (Thracia), cf. Gilles Touchais: *Chronique des fouilles en 1987*, BCH 112; 1988, II, 664, fig. 99.
11. Unei discuții asupra ceramicii elenistice târzii i se poate adăuga și bolul cat. 14 din mormântul XXVI de la Histria, datat între 200 - 180 î.Chr. (ALEXANDRESCU, 1966). Decorul acestuia deosebit de al exemplarului nostru, dar totodată este comun repertoriului campan care a fost imitat în atelierele din Asia Mică. Acest tip de bol va fi preluat în *ceramica sigillata* romană cu unele caracteristici ale evoluției: se înalță bazinul și se pierde profilul umărului (POPILIAN, 1971, 348, 31). Pătrunderea produselor italiote la jumătatea secolului II î.Chr. precede campaniile romane în direcția Dunării care încep în al patrulea sfert al aceluiași secol, de când sunt pomenite triumfurile celebrate asupra populațiilor din Thracia de către C. Caecilius Metellus și Livius Drusus (Titus Livius, *Per.*, 62 - 63).
12. La Seuthopolis (Cicicova, cat. I.58, pl. IV) a fost găsit un exemplar lucrat cu mâna, imitând modele grecești din sec. IV î.Chr., cu bazinul rotunjit și ciocul scurt, lipsite de toartă. Modelul după care a fost executat exemplarul nostru se poate urmări printre exemplarele elenistice târzii datorită conservării unor particularități recunoscute în evoluția acestora: prelungirea ciocului, scăderea din înălțime a bazinului.
13. Pentru aceeași perioadă s-a remarcat că în necropolele de la Pella (Lilimbachi-Acamate, 1994) și Veroia (Drougou-Touratsoglou, 1980) trăsătura comună a opaițelor elenistice este absența torții. Exemplarele comportă însă asemănări de formă și modelarea

ciocului cu exemplarul nostru, asemănător tipului întâlnit și la Tomis (Bucovală, 85).

14. În articolul dedicat ceramicii thrace lucrate la roată după modele grecești, P. Alexandrescu face o primă clasificare a amforelor descoperite de o parte și de alta a Dunării. Acestea au fost repartizate pe trei variante care acoperă spații geografice și temporale diferite. Observațiile din finalul capitoulului subliniază "absența amforelor din cimitirele și așezările din zona de influență a orașelor pontice" (120). Dintre cele trei variante una este reprezentată prin exemplarul de la Sarinasuf, a doua prin exemplarele grupate în partea centrală și septentrională a teritoriului pus în discuție, iar a treia variantă se găsește în centrul Thraciei, în țara odrisilor. Toate sunt considerate imitații după modele grecești de amfore infiltrate pe direcția sud-nord. Cele trei variante acoperă intervalul cuprins între secolele VI - III î.Chr. Din observațiile noastre privind descoperirile de amfore dintr-un spațiu mai larg putem remarca absența completă a variantelor Alexandrescu din repertoriul ceramic din Macedonia pentru secolele IV - II î.Chr. În atelierele din spațiul macedonean se creează un tip special de amforă, cu gâtul subțire, gura pâniformă și două toarte. Acesta se găsește răspândit în mai multe exemplare în necropolele de la Veroia, Pella sau Apollonia. După părerea noastră, acestea sunt imitații după tipul metalic al alabastrelor din argint, cum este cel din mormântul regal de la Vergina (1977, cat. 114, datat 350 - 325; DROUGOUCOURATSOGLU, 1991, 162).

Deasemenea, variantele analizate în lumea thracă nu-și găsesc analogii nici în repertoriul athenian al necropolelor de la Kerameikos (KNIGE, 1976; KOVACSOVICS, 1990; SCHLÖRB-KNIGE, 1966). Pe o arie mai largă din sudul lumii grecești sunt copiate modele cipriote sau alexandrine, așa cum se întâmplă la Rhodos, unde se creează un tip special. Absența lor din orașele pontice, remarcată deja de Alexandrescu, restrânge aria posibilităților la zona de interior a spațiului thrac. Pentru exemplarul nostru varianta odrisă ar fi o paralelă mai bună. Abandonarea unor detalii în modelarea amforei noastre, care definesc varianta lui Alexandrescu, cum ar fi marcarea gâtului printr-un prag, înseamnă probabil o altă etapă în evoluția tipului, mai târzie.

15. Autorul sondajului consideră că locuirea geto-dacă nu putea începe mai devreme de sec. IV î.Chr., cunoscând deasemenea o scurtă evoluție pe Dealul Taberei și încetând în sec. III î.Chr. (BAUMANN, 1973 - 1975, 222).
16. Semnalăm cu această ocazie tipărirea greșită a celor doi *graffiti* menționați în catalogul vaselor cu firnis negru (LUNGU, 1993): la cat. 8 - cupă (one-handler) a fost transcrisă greșit cu litere mici inscripția ΣΙ, iar la cat. 15 - kantharos a fost omisă complet inscripția ΠΡΩ. Printr-o regretabilă eroare de înregistrare, această piesă apare cu localizarea Enisala în catalogul publicat de noi în anul 1993 (cat. 15). În urma insistenței investigațiilor s-a precizat proveniența acestui kantharos dintr-o cercetare de teren efectuată de d-l Simion G. în anul 1969, în zona Tulcea Vest.

17. Toate aceste obiecte cu firmis negru prezintă caracteristici de pastă și de firmis comune, care ar putea să le plaseze în același atelier.
18. Contextul ne oferă un bun argument pentru datarea acestui tip de amfore în al doilea sfert al secolului III î.Chr.
19. În acest context, considerăm oportună precizarea unor inadvertențe apărute în publicații anterioare, necesare în aprecierea corectă a repertoriului arheologic din nordul Dobrogei. Statistica întocmită de M. Irimia (1986) privind necropolele din Dobrogea nominalizează printre localitățile cu asemenea descoperiri punctele Cerna, Horia, Malcoci, Nalbant, Valea Teilor, Războieni, Isaccea, bazându-se doar pe semnalări mai vechi de amfore, cele mai multe fragmentare, fără alte detalii. Consider că o asemenea evaluare, care nu-și găsește o acoperire documentară suficientă, este riscant de utilizat în întocmirea unor statistici comparative. Tot aici atragem atenția asupra încadrării greșite a tumulului de la Ceamurlia de Jos, cercetat și prezentat de D. Berciu (1966, 163, 166 - 168). Tumulul conține două morminte: unul - m₁ este de inhumatie, chircit, datat pe baza ofrandelor - trei vârfuri de săgeți și două bucăți din fier informe - în sec. V - IV î.Chr. Celălalt - m₂ - era un mormânt de incineratie, acoperit cu țigle, având ca ofrandă un vas lucrat la roată, acoperit aproape în întregime cu angobă cafenie și el a fost atribuit perioadei elenistice. Vasul lucrat la roată din acest mormânt este o cană romană cu caneluri, întâlnită și în necropola Enisalei (sec. I - II d.Chr.). Deasemenea, procedeul acoperirii cu țigle a defunctului incinerat, ca și construirea așa-zisei gropi arse în sistemul cu treaptă, sunt întâlnite frecvent în necropola romană de la Noviodunum (informație G. Simion).
20. Keith Hopkins (1983) analizează un număr de 800 de epave, dintre care 550 pot fi datate cu exactitate. Capacitatea navelor comerciale variau între 65 tone și 1.200/1.900 tone (97 - 98).
21. Varietatea materialului ceramic presupune prezența negustorilor din diferite zone ale spațiului egeean.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

- ALEXANDRESCU A.D., 1980, *La nécropole gète de Zimnicea*, DACIA N.S., XXIV, 19 - 126.
- ALEXANDRESCU P., 1966, HISTRIA II, *Necropola tumulară*.
- ALEXANDRESCU P., 1977, *Les modèles grecs de la céramique thrace tournée*, DACIA N.S., Tom XXI, 113 - 136.
- ALEXANDRESCU P., 1985, *Histria în epoca arhaică*, PONTICA 18, 41 - 53.
- ARICESCU A., 1977, *Armata în Dobrogea romană*, București.
- AVRAM A., NISTOR VL., 1982, *Apărarea teritoriului în cetățile grecești și problemele zonei pontice*, SCIVA 4, 365 - 376.
- AVRAM A., 1989, *Pentru o fenomenologie a raporturilor dintre geți și greci*, SYMPOSIA THRACOLOGICA 7, Al XII-lea Simpozion Național de Thracologie, Tulcea, 70 - 93.
- AVRAM A., 1992, *Thasian Stamps from Histria*, București (în manuscris).
- BABEȘ M., 1971, *Necropola daco-romană de la Enisala*, SCIV 22, 1, 19 - 46.
- BABEȘ M., 1988, *Descoperiri funerare și semnificația lor în contextul culturii geto-dace clasice*, SCIVA 39, I, 3 - 33.
- BABEȘ M., 1993, *Die Poenești-Lucașevka-Kultur, Ein Beitrag zur Kulturgeschichte im Raum östlich der Karpaten in den Lezten Jahrhunderten vor Christi geburt*, Bonn, 72 - 75.
- BALD ROMANO I., 1994, *A Hellenistic Deposit from Corinth. Evidence for Interim Period Activity (146 - 44 BC)*, HESPERIA 63, 1, 59 - 104.
- BARNEA I., 1950, *O inscripție de la Aegyssus*, SCIV I, 2, 175 - 184.
- BARNEA I., ȘTEFĂNESCU ȘT., 1971, *Bizantini, romani și bulgari la Dunărea de Jos*, DIN ISTORIA DOBROGEI III, București.
- BAUMANN V.H., 1973 - 1975, *Noi mărturii istorice rezultate dintr-un sondaj arheologic*, PEUCE IV, 213 - 224.
- BAUMANN V.H., 1984, *Piese sculpturale și epigrafice în colecția Muzeului de Istorie și Arheologie din Tulcea*, PEUCE IX, 207 - 234.
- BAZARCIUC V.V., 1980, *Cetatea geto-dacă de la Bunești - Dealul Bobului (Vaslui)*, MCA, 1980, Tulcea, 164 - 177.
- BERCIU D., 1966, *Cultura Hamangia I*, 163, 166 - 168.
- BÎRLIBA V.M., 1990, *Dacia răsăriteană în secolele VI - I î.e.n. Economie și monedă*, Iași, Ed. Junimea.
- BRAUN K., 1994, *Frühellenistische Brandgräber aus dem Theonichosbezirk, în Γ' ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗ ΚΕΡΑΜΙΚΗ, ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΜΕΝΑ ΣΥΝΟΛΑ - ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑ, 24 - 27 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1991 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, ΑΘΗΝΑ 1994, 23 - 24.*
- BRĂTESCU G., 1928, *Tulcea, schiță urbanistică*, ANALELE DOBROGEI II, 38.
- BRONNER O., 1930, CORINTH IV, II, *Terracotta Lamps*, Cambridge Mass.
- BRUGNONE An., 1986, *Bolli Anforari dalla Necropoli di Libileo*, ΚΩΚΑΛΟΣ, XXXII, 19 - 113.
- BRUNEAU Ph., 1965, DÉLOS XXVI, *Les Lampes*, Paris.

- BRUNEAU Ph., 1970, DÉLOS XXVII, *L'îlot de la Maison des comédiens*, Paris.
- BUCOVALĂ M., 1967, *Necropole elenistice la Tomis*, Constanța.
- BUZOIANU L., 1980, *Ștampile rhodiene de la edificiul roman cu mozaic*, PONTICA 13, 119 - 139.
- CASAN-FRANGA I., 1967, *Contribuții cu privire la cunoașterea ceramicii geto-dacice. Cupele "deliene" getice de pe teritoriul României*, ARHEOLOGIA MOLDOVEI V, 7 - 37.
- CHANTRAINE, P., 1940, *Conjugation et histoire des verbes "vendres"*, REVUE PHILOLOGIQUE, XIV, 11 - 24.
- CHANTRAINE, P., 1970, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Histoire des mots*, Paris, Éditions Klincksieck.
- CICICOVA M., 1984, СЕБТОПОЛИС, Tom I: *Ancient Pottery*, 18 - 114.
- COJA M., 1962, *L'artisanat à Histria du VIe au Ie s. av. n. é.*, DACIA N.S., VI, 115 - 138.
- CONDURACHI E., 1960, *Istoria României*, I, București (486).
- CONDURACHI E., BARNEA I., DIACONU P., 1966, *Nouvelles recherches sur le "limes" byzantin du Bas-Danube aux Xe - XIe siècles*, în XIIIth International Congress of Byzantin Studies, Oxford.
- CRÎȘAN I.H., 1969, *Ceramica geto-dacică, cu privire specială la Transilvania*, București.
- CRÎȘAN I.H., 1980, *Apariția și dezvoltarea statului la daci*, REVISTA MUZEELOR ȘI MONUMENTELOR, Seria Muzeu, XVII, 4 - 5, 62 - 72.
- CROWFOOT G.M., 1957, *Hellenistic Pottery, Samaria-Sebaste III*.
- DIEHL E., 1900, *Thesaurus linguae latinae*, I, Leipzig (946).
- DIMIAN I., 1957, *Câteva descoperiri monetare bizantine pe teritoriul RPR*, STUDII ȘI CERCETĂRI DE NUMISMATICĂ I, 200.
- DORUȚIU-BOILĂ E., 1980, *Inscripții din Scythia Minor*, vol. V, București (294 - 295).
- DRAGOMIR I.T., 1984, *Vestigii milenare inedite din patrimoniul Muzeului Județean de Istorie Galați*, PEUCE IX, 157 - 185.
- ΔΡΟΥΓΟΥ Σ., ΤΟΥΡΑΤΣΟΓΛΟΥ Γ., 1980, *Ελληνιστικοί λαξευτοί τάφοι Βεροίας, Αθήνα*.
- DROUGOU S. et alii, 1991, *The Hellenistic Pottery from Macedonia*, Thesalonik.
- ΔΡΟΥΓΟΥ Σ., 1992, *Ανασκάφη Πέλλας (1957 - 1962)*, ΑΘΗΝΑΙ.
- EMPEREUR J.Y., GUIMIER-SORBETS A.-M., 1986, *Une banque de données sur les vases conteneurs. Amphores et Lagynoi dans le Monde Grec et Roman*, BULLETIN DE CORRESPONDANCE HELLÉNIQUE, Supp. XIII, 127 - 141.
- FOL AI., GERGOVA D. et alii, 1990, *Der Thrakischer silberschatz aus Rogozeni, Bulgarien*, Hamburg.
- GARLAN Y., 1993, *A qui étaient destinés les timbres amphoriques grecs ?*, Académie des inscriptions et belle-lettres, 181 - 190.
- GIURESCU C.C., GIURESCU D.C., 1971, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi*, București.
- GLODARIU I., 1974, *Relațiile comerciale ale Daciei cu lumea elenistică și romană (secolele II - I î. Chr.)*, Cluj.
- GLODARIU I., IAROSLAVSCHI E., 1979, *Civilizația fierului la daci*, Cluj-Napoca.

- GOSTAR N., 1970, *Caspios Aegisos, Ovidiu, Pontica*, I, 8, 13, DANUBIUS IV, Galați, 113 - 121.
- GRACE V., 1952, *Timbres amphoriques trouvés à Délos*, BULLETIN DE CORRESPONDANCE HELLÉNIQUE, 76, 514 - 540.
- GRACE V., 1985, *The Middle Stoa Dated by Amphora Stamps*, HESPERIA I,
- GRACE V., SAVVATIANOU-PETROPOULAKOU, 1970, DÉLOS XXVII, *L'îlot de la Maison des Comédiens. Les timbres amphoriques grecs*, 277 - 382.
- HARTUCHE N., 1983, *Importuri grecești în mormintele geto-dace din județul Brăila, ISTROS II - III*, (1981 - 1983), Brăila, 145 - 159.
- IRIMIA M., 1980, *Așezările getice din Dobrogea*, PONTICA 13, 66 - 118 (77, nota 98, în special).
- IRIMIA M., 1983, *Date noi privind necropolele din Dobrogea în a doua epocă a fierului*, PONTICA 14, 69 - 148.
- IVANOV T., 1962, *La céramique antique de la nécropole d'Apollonia*, APOLLONIA, Les fouilles dans la nécropole d'Apollonia, 1947 - 1949, 65 - 274.
- JACOBSON, 1920, *Thesaurus linguae latinae*, ONOMASTICON II, Leipzig (229 - 231).
- JOHNSTON A.W., 1971, *Trade Marks on Greek Vases*.
- JOHNSTON A.W., 1991, *An Archaic Amphora of Thasian Type*, HESPERIA LX, 3, 363 - 365.
- KNIGGE U., SCHLÖRB-VIERNEISEL B., 1966, *Eridanos Nekropole*, MITTEILUNGEN DES DEUTSCHEN ARCHÄOLOGISCHEN INSTITUTS, Athenische Abteilung, Band 81.
- KNIGGE U., 1976, KERAMEIKOS IX, *Der Südhügel*, Berlin.
- KOVACSOWICS W.D., 1990, KERAMEIKOS XIV, *Die Ekterrasse an der Gräberstrasse des Kerameikos*, New York.
- LANG M., 1956, *Numerical Notation on Greek Vases*, HESPERIA XXV, 1 - 24.
- LASCU N., 1957, *Pământul și vechii locuitori ai țării noastre în opera de exil a lui Ovidiu*, în vol. PUBLIUS OVIDIUS NASO, XLIII î.e.n. - MCMLVII e.n., București.
- LASCU N., 1967, *Un manuscris necunoscut al Ponticelor lui Ovidiu*, APULUM VI, (282).
- LAWALL M.L., 1995, *Transport Amphoras and Trade Marks: Imports to Athens and Economic Diversity in the Fifth Century BC*, The University of Michigan.
- LIDDELL H.G., SCOTT, R., 1948, *Greek-English Lexicon*, Oxford, Clarendon Press.
- ΛΙΑΙΜΠΑΚΗ-ΑΚΑΜΑΘΗ Μ., 1994, *Λαξευτοί θαλαμωτοί τάφοι της Πέλλας, Αθήνα*.
- LUNGU V., 1990, *Nouvelles données concernant la chronologie des amphores rhodiennes de la fin du IIIe s. au début du IIe s av.J.C.*, DACIA N.S., XXXIV, 209 - 217.
- LUNGU V., 1990, *Spăturile arheologice de salvare de la Ghiolul-Pietrei, comuna Independența (Murighiol), jud. Tulcea*, PEUCE X, 63 - 68.
- LUNGU V., 1993, *Pour une chronologie de la céramique attique du nord de la Dobroudja*, PONTICA 26, 159 - 190.
- LUNGU V., 1994, *Amfore ștampilate din nordul Dobrogei*, PONTICA 27, sub tipar.
- MACREA M., GLODARIU I., 1976, *Așezarea dacică de la Arpașu de Sus*, București.
- MARIN D., MĂGHIRESCU L., BOGHIAN D., 1983 - 1984, *Necropola tumulară daco-getică de la Cucuteni*, CERCETĂRI ISTORICE, 115 - 130.

- MĂNUCU-ADAMEȘTEANU Gh., 1995, *Raport final asupra locuirii medievale timpurii de la Aegyssus-Tulcea (sec. X - XV)*, PEUCE XI, 363 - 371.
- MĂNUCU-ADAMEȘTEANU M., 1984, *Necropola daco-romană de a Enisala*, PEUCE IX, 31 - 39.
- MĂTASĂ C., ZAMOȘTEANU I., ZAMOȘTEANU M., 1961, *Săpăturile de la Piatra-Neamț*, MCA VII, 339 - 350.
- MIHĂESCU H., 1964, *IZVOARE PRIVIND ISTORIA ROMÂNIEI I* (ed. Gh. Ștefan, VI. Iliescu, V.C. Popescu), București (751).
- MITREA B., 1958, *Tezaure de monede romane din timpul Imperiului*, SCIV IX, 1, Cronică, 155.
- MITREA B., 1963, *Descoperiri recente și mai vechi de monede antice și bizantine în R.P.R.*, SCIV 2, XIV, Cronică, 467.
- MLADENOVA I., 1962, *Parrures de la nécropole d'Apollonia*, în APOLLONIA. Les Fouilles dans la nécropole d'Apollonia en 1947 - 1949.
- MOISIL C., 1910, BULETINUL COMISIUNII MONUMENTELOR ISTORICE III (95).
- MOREL J.P., 1986, *Remarques sur l'art et l'artisanat de Naples antique*, ATTI DEL VENTICIQUESIMO CONVEGNO DI STUDI SULLA MAGNA GRECIA, Taranto (1985), 305 - 356.
- MOREL J.P., 1986, *Céramiques à vernis noir d'Italie trouvées à Délos*, BULLETIN DE CORRESPONDANCE HELLÉNIQUE, CX, I, 461 - 493.
- MOSCALU E., 1977, *Sur les rites funéraires des Gèto-Daces de la Plaine du Danube*, DACIA N.S., Tom XXI, 329 - 340.
- NICOLĂESCU-PLOȘOR C.S., 1941, *Le trèzor dace de Poiana-Gorj*, DACIA VII - VIII, 1937 - 1940 (203 - 215).
- OBERLÄNDER-TĂRNOVEANU E., 1980, *Cronica descoperirilor monetare din nordul Dobrogei*, PEUCE VIII, 505 - 506, 509.
- OPAIȚ A., 1977, *Aegyssus '76 - Raport preliminar*, PONTICA 10, 307 - 311.
- OPAIȚ A., 1980, *Considerații preliminare asupra amforelor romane și romano-bizantine din Dobrogea*, PEUCE VIII, 291 - 327.
- OPAIȚ A., SION A., VASILIU I., 1980, *Aegyssus '79*, MCA XIV, Tulcea, 271 - 280.
- OPAIȚ A., 1981, *O nouă unitate militară atestată la Aegyssus*, SCIVA XXXII, 2, 297 - 298.
- OPAIȚ A., 1987, *Un dépôt d'amphores découvert à Aegyssus*, DACIA N.S., XXXI, 1 - 2, 145 - 155.
- PAPE W., BENZELER G., 1959, *Wörterbuch der griechischen Eigennomen*, Erster Band (A - K).
- PĂRVAN V., 1926, GETICA, *O protoistorie a Daciei*, București (96 - 97).
- PĂRVAN V., 1974 (Ed. II), *Începuturile vieții romane la gurile Dunării* (Ed. Radu Vulpe), București.
- PFROMER M., 1989, *Studien zu alexandrinischer und grossgriechischer Toreutik frühhellenistischer Zeit*, Berlin.
- PIPPIDI D.M., 1965, *DIN ISTORIA DOBROGEI I, Geți și greci la Dunărea de Jos din cele mai vechi timpuri până la cucerirea romană*, București.
- PIPPIDI D.M., 1967, *Contribuții la istoria veche a României*, București (Ediția a II-a).

- PLANCHE J., 1838, *Dictionnaire grec-français*, Seconde édition (composé sur l'ouvrage intitulé *Thesaurus linguae graecae* de Henri Étienne), Paris, Le Normant.
- POENARU-BORDEA G., MITREA B., 1990, *Chronique. Découverts monétaires en Roumanie - 1989 (XXXIII)*, DACIA N.S., Tome XXXIV, 299 - 308, nota 11.
- POPEEA AL., BAUMANN V.H., 1977, *Monede bizantine anonime și schifate în colecțiile muzeului din Tulcea*, PEUCE VI, 207 - 226.
- POPESCU D., 1968, *Le trésor dace de Sâncrăieni*, Inv. Arh 3, R 17.
- POPESCU E., 1976, *Inscripțiile grecești și latine din secolele IV - XIII descoperite în România*, București (280).
- POPESCU E., 1994, *Christianitas Daco-Romana*, București.
- POPILIAN G., 1971, *Nouvelles découvertes de sigillés d'importation en Dacie*, DACIA N.S., XXI, 1.
- PREDA C., NUBAR H., 1973, HISTRIA III, *Descoperirile monetare. 1914 - 1970*, București.
- PREDA C., SIMION G., 1960, *Un tezaur cu monede romane republicane din Dobrogea*, STUDII ȘI CERCETĂRI DE NUMISMATICĂ III, 545 - 546.
- PROTASE D., 1971, *Riturile și ritualurile funerare la geto-daci*, București.
- RICHTER G., 1956, *Catalogue of Greek and Roman Antiquities*, în The Dumbarton Oaks Collection of Canbridge.
- ROBERTS R., 1993, *Rites de protection et de défense. A propos des ossements d'un chien découverts au pied du rempart de Paestum*, ARCHEOLOGIA E STORIA ANTICA, XV, Napoli, Annali Dipartimento di studi del Mondo Classico e del Mediterraneo antico.
- ROMIOPOULOU K. et alii, 1978, *Treasures of Ancient Macedonia*, ed. by Archaeological Museum of Thessalonike.
- ROTROFF S., 1982, *Hellenistic Pottery Athenian and Imported Moldmade Bowls*, THE ATHENIAN AGORA, vol. XXII.
- RUGGIERO E. de, 1961, *Dizionario Epigraphico di Antichità Romane*, L'ERMA di Bretschneider - Roma (275).
- SANIE S., 1973, *Importuri elenistice și romane în Moldova*, SCIV 3, 407 - 435.
- SÂRBU V., ANASTASIU F., 1982, *Stațiunea geto-dacică de la Grădiștea, jud. Brăila*, MCA: A XVI-a Sesiune Anuală de Rapoarte, Vaslui, (1982), 100 - 104.
- SÂRBU V., 1982, *Importuri grecești în câmpia Brăilei (secolele V - I î.Chr.)*, PONTICA 15, 99 - 124.
- SÂRBU V., 1983, *Nouvelles considerations concernant l'importation des amphores*, PONTICA, 24, 43 - 68.
- SÂRBU V., 1985, *Ritualuri și practici funerare la geto-daci în secolele II î.e.n. - I e.n.*, ISTROS IV, 89 - 126.
- SÂRBU V., 1993, *Credințe și practici funerare religioase și magice în lumea geto-dacă*, Galați.
- SCHUCHHARDT C., 1895, *Die Inschriften von Pergamon*. ALTERTÜMER VON PERGAMON VIII 2, Teil von M. Fränkel, Berlin, 423 - 499.
- SIMION G., 1977, *Necropolele getice de la Enisala și Telița*, PEUCE VI, 49 - 72.

- SIMION G., 1971, *Descoperiri arheologice pe grindurile din Delta Dunării*, PEUCE II, 47 - 61.
- SIMION G., 1971, *Cultura traco-getică în lumina izvoarelor arheologice descoperite în necropola de la Enisala*, PEUCE II, 63 - 130.
- SPARKES B.A., TALCOTT L., 1974, *Black and Plain Pottery of the 6th, 5th and 4th Centuries*, în THE ATHENIAN AGORA XII.
- STOIA A., 1975, *Les fouilles archéologiques en Roumanie (1973 - 1974)*, DACIA N.S., XIX, 303.
- SUCEVEANU AL., 1971, *În legătură cu data de anexare a Dobrogei de către romani*, PONTICA 4, 105 - 125.
- SUCEVEANU AL., 1977, *Viața economică în Dobrogea romană, secolele I - III e.n.*, București.
- SZEKELY Z., 1973, *Vase grecești și imitații de la Cernat și Poiana, jud. Covasna*, SCIV 3, 527 - 533.
- ȘTEFAN Gh., 1954, *Contribuții arheologice la cunoașterea dacilor din Dobrogea de Nord*, STUDII ȘI REFERATE PRIVIND ISTORIA ROMÂNIEI, I, 29 - 40.
- TEODOR S., SANIE S., 1969, *Ceramica grecească din Muzeul de Istorie al Moldovei*, ARHEOLOGIA MOLDOVEI VI, 55 - 64.
- THOMPSON H., 1934, *Two Centuries of Hellenistic Pottery. The American Excavations in the Athenian Agora, Fifth Report*, HESPERIA III, 4.
- TOCILESCU GR., 1900, *Fouilles et recherches archéologiques en Roumanie*, București.
- TOMASCHEK W., 1894, *Real Encyclopädie der klasischen Altertumswissenschaft*, ed. A. Pauly, G. Wissowa, W. Kroll, I, (477).
- TOPOLEANU FL., 1985, *Un mormânt de epocă elenistică descoperit la Făgărașu Nou*, PONTICA 18, 99 - 105.
- TROHANI G., 1976, *Săpăturile din așezarea geto-dacă de la Vlădiceasca*, CERCETĂRI ARHEOLOGICE IV, 87 - 134.
- TUDOR D., 1967, *Răspândirea amforelor grecești ștampilate în Moldova, Muntenia și Oltenia*, ARHEOLOGIA MOLDOVEI V, 37 - 80.
- URSACHI V., 1969, *Contribuții la problema așezărilor dacice de pe valea Siretului*, MEMORIA ANTIQUITATIS I, 105 - 119.
- VASILIU I., 1980, *Două locuințe feudal-timpurii de la Aegyssus*, PEUCE VIII, 437 - 449.
- VASILIU I., MĂNUCU-ADAMEȘTEANU Gh., 1984, *Considerații finale asupra locuirii feudal-timpurii (sec. X - XI) de la Aegyssus-Tulcea (campaniile 1959 - 1980)*, PEUCE IX, 143 - 156.
- VULPE R., 1935, ANALELE DOBROGEI XVI, 192 (reluarea textului lui Pârvan, 62).
- VULPE R., 1938, *Histoire ancienne de la Dobroudja*, București (110).
- VULPE R., 1960, *Șantierul arheologic Popești*, MCA VI, 307 - 324.
- WEISS J., 1911, *Die Dobrudscha im Altertum*, Sarajevo.
- ZAHARIADE M., 1988, *Moesia Secunda, Scythia și Notitia Dignitatum*, București.

GENERAL APPRECIATION

Beyond the meaning of these vestiges for the history of the ancient Aegyssus, an exhaustive analysis cannot be projected in the lack of a systematic research of the Hellenistic levels within the areas taken into discussion.

*The documents of the later epochs (Roman and Middle Age) only refer to the status of the fortified settlement found on Colnicul Hora. Either it is named *vetus urbs* (see Ovid's works) or *polis* (Notitia Episcopatum), or it is indirectly considered as *castellum*, *oppidum* or *civitas*, this settlement is always appreciated as having distinctive features from those of a rural settlement. Even for the previous periods, the scarcity of the documents mentioned above could suggest a certain meaning, at least an economic one. Still, the hazard of the discoveries limits the expressing of the observation on this aspect. On the other hand, the sector discovered in the necropolis considered as belonging to Aegyssus emphasises a certain coherence of the information, which can be the object of a more detailed study.*

Aegyssus - the necropolis ("Strada Nalbelor" street)

In the present archaeological context found in the Northern Dobrudja, the vestiges from Aegyssus necropolis certify the presence of bi-ritual manifestation during the centuries II - I BC within the same funerary space afferent to a fortified settlement (OVID, I, 8, 13). So far, five tombs were discovered in the sector of Strada Nalbelor. Two of them are of incineration and the other three are of inhumation.

The tombs of incineration (n. 4 and 5), considered as being the most frequent in the necropoleis of the local populations in Dobrudja, are found at a small depth and are essentially featured by the presence of an urn containing the remains of ashes and burnt bones, along with elements of the personal inventory of the defunct. This inventory, represented by jewels and weapons, was partially burnt, together with the burning of the corpse (the iron bracelet from the tomb n. 4). It is important to stress that only a part of the burnt material was put into the urn. Its quantity also strongly depends of the size of the vase used in this purpose. For the moment we are not able to give an interpretation of the criteria for the selection of the different types of vases in which the cinerary remains were put. We only assert that the two urns found here (amphora and bi-truncated cone shaped cup) have different sizes and contain different quantities, though they both were used for adults (the anthropological determination were made by Mr. Nicolae Mirițoiu in the laboratory of the Institute of Anthropology in Bucharest).

The poor quality of the urns, along with the absence of the usual vases for offerings and libations in such occasions, complete the simplicity of the ritual. Together with these particularities we underline the lack of any intention of marking the interior building of the tomb through blocks of stone for protection or lids, the urns being put into the simple pit, in the normal position of the vase, and covered with earth.

In the tombs of inhumation (n. 1 - 3) the defuncts were always laid in dorsal decubitus, the head oriented to north-north-west, the hands along the body. All tombs of inhumation are aligned on east-west direction, at a sufficient distance to avoid the

overlapping. In our opinion, this aspect reflects the complying with a plan of organization of the funerary space. The evidence of these details can also suggest the utilization of surface markers of the tombs. So far, these markers were not localized in the surveyed area and due to the damages provoked by the subsequent interventions on the ancient levels. The difference of depth from the actual level can be assigned to the same factors.

The building of the tomb seems to be simple, the defuncts being layed one by one on the bottom of a pit, without special arrangements, together with offerings and covered with earth. Only one of the tombs (m₁) presents a double burial, with the defuncts layed one by the other, protected with a circular block of limestone vertically disposed near the head.

The laying of the offerings is mainly practiced on the right side of the body. This preference does not seem to be fortuitous. It can mirror, for example, the belief that in the "world beyond" certain gestures, usual in the daily activity, keep on be used: grasping with the right hand of the lamp, mirror, knife, etc.

Contrary to the simplity of the ritual remarked for the tombs of incineration, in this case we can assume the act of libation, emphasized by the presence of the Rhodian amphora and of the Campan bowl. Thye same manifestations are much more obvious in the tomb n. 1 from the western area, due to the large number of vases which generally were used for liquids.

About the discovery of the dog skeleton in the tomb n. 3, we consider it at another level of the signification. The animal sacrifices are known on large areas, in various cultures and civilizations, as far as the huge bibliographie on this subject certifies (for a review, see SĂRBU, 1993). The results of the research in the field of the funerary and religious signification within Gettic-Dacian area certifies only accidentally the practice of the sacrifice of the small size animals, especially dogs. V. Sărbu, who studied thin phenomenon within the necropoleis (1993, 54), mentions only five doubtless examples of dog burials during the IVth - IIIrd centuries BC and considers that the animal "was joining" the defunct. The small number of this kind of situation can establish the occasional character of such practices, and the circumstances are variously motivated. For instance, in the Greek milieu and in the Roman one, the archaeological research and the literary sources certify dog sacrifices during certain rituals. "The dog is seldom a sacrifice victim both in Greece and in Rome", asserts in a recent study R. Roberts (1993, 124). This assertion continues with the quotation of several ancient literary sources which relate dog sacrifices: *r o b i g a l i a* (OVID, *Fast.* IV, 935 - 936: a feast related with the protection of the harvest) or *l u p e r c a l i a* (PLUTARH, *Quaest. rom.*, 68.280, b - c; refers to the cult of the wolf-female which fed Romulus and Remus). In the Greek religion the dog plays an important role in the cult of Hecate, acquiring chtonic dimension. Plutarh explains the meaning of the sacrifice in the both milieus: "as well as the Greeks sacrificed a dog to Hecate goddess, the Romans used to sacrifice a dog to Genita Mana, to goddess who protected the cjildren born in their houses (*Quaest. rom.*, 52.277 b, apud R. Roberts, 1993, 124 - 125). Such an information is archeologically sustained rather in the vestiges from the dwelt area: pits, under the buildings, under the hearths, sanctuaries, etc. Still, it is quite difficult to establish whether the dog buried in the tomb n. 3 can be considered as a chtonic sacrifice or not, bringing further details about the comunity to which the defunct woman belonged.

Beyond this feature, from the point of view of the funerary practice the necropolis at Aegyssus continues the discoveries from Enisala, Murighiol or Mahmudia, belonging to the previous period (IVth - IIIrd centuries BC). Accordingly, along with the findings from Făgăraşul Nou (IInd century BC; TOPOLEANU, 1985) and the two tumuli from Murighiol (IInd century BC; SIMION, 1995), it is an important chronological link which makes up the passage to the phase of the Ist - IIIrd centuries AD, represented by the Roman necropolis at Enisala (BABEŞ, 1971; MĂNUCU-ADAMEŞTEANU M., 1984). This assumption excludes, at least for Dobruđja, the current practice of the so-called "discrete" forms, as the incineration of the corpse and the laying in common pits or isolated places (caves ?), reserved for ordinary people (SĂRBU, 1986). As far as the necropolis from Nalbelor Street proves, both rites are present within a flat necropolis, and the findings from Murighiol (SIMION, 1995) certify the continuation of the incineration in the tumulus for the IInd century BC. These discoveries correspond to findings not only from Dobruđja, but also in the Geto-Dacian area between the south-eastern Vallachia and the southern Moldavia, as well as in the south-Thracian world¹⁹.

The pottery

Taking into account the prevalence of the ceramics during the beginning of the IInd century BC, we can remark the correspondence with the second stage of the dwelt zone.

The appearance of the Rhodian amphora is not fortuitous in the given context, where several pieces of importation found in the settlement belong to this category. Thus, the signification of the abundance of Rhodian amphoras gets new aspects. Their exclusive presence within the two tumuli from Murighiol (SIMION 1995, LUNGU 1990), as well as the high percentage recorded in the settlement from Ghiolul Pietrei (about 4 km westwards from the tumuli from Murighiol; LUNGU 1990) in comparison with other types of imported ceramics, are details which present the power of penetration of this center's products during the whole IInd century BC and, implicitly, the adherence of the inhabitants to the importation products.

We also consider important the discovery of the bowl with rosette found in the tomb n. 2. This piece can be assigned to the ceramics production of Campan A Type, according to the criteria established by I.P. Morel. Its certifying in the storehouse found in "Maison des Comédiens" at Délos, where Rhodian stamped ears belonging to the chronological group IV are also in a larger number, gives an important point of comparison with our context (MOREL 1986, 465). The association of the two ceramics categories, both in the store from Delos and in the funerary complex from Aegyssus, suggests their common transportation by the merchants who dealt especially with the trade of products carried in Rhodian amphoras. This piece seems to be an isolated signalation, in comparison with the ceramics types known from the sources which dwell upon Hellenistic Dobruđja.

Beyond the chronology, significant is its origin itself. The penetration of the Italiot products long before the rule of the Romans in Dobruđja is ranged among the general context of the circulation in the Mediterranean area of the goods, independently of the military of economic control. Unfortunately, we are not able to make a correct evaluation of this phenomenon, due to the gap and the unlikeness between the two traditions of study of the

Hellenistic pottery, the eastern tradition and the western one (emphasized by MOREL 1986, 461).

The association of so various objects, explainable in the context of the important changes of the Hellenistic world - local earthen lamp along with a Campan bowl and a Rhodian amphora (the origin of the bronze mirror still is unclear) - bring new questions. The variety of the findings from the rest of the points taken into discussion (Attica, Thasis, Pontic Heracleea, Chersones, Makedonia or Knidos) enrich the range of this uncertainty. The earliest ceramics certifying belongs to the Attic repertory from the Vth century and is represented by the salt cellar fortuitously discovered in the western area of Tulcea (cat. 29).

The latest Greek ceramics presence is certified by the group of amphoras discovered in the store at Aegyssus and dated in the 1st century BC - 1st century AD. Between these limits, the variety of the repertory of pieces, found rather by happen, shows a preoccupation for the exchange of goods.

Through its richness and value, the whole archaeological material announce a new stage in the problem of the ethnic aspects and of the dwelling at Aegyssus. In the same time, the origin and quality of the documents notify to the profoundness of the Hellenistic impact to the autochthonous behavior from the settlements placed outside the c h o r a of the West-Pontic Greek colonies. A more detailed discussion of these aspects has to be done in the frame of the exhaustive research of the pre-Roman living levels within the fortified perimeter of Aegyssus.

Rhodian d i p i n t o readings

As far as the research offers until now, a quite unassuming total of the examination of the Greek term ΒΟΙΩΝ, traced with paint on the shoulder of the Rhodian amphora, despite the scarcity of the data, could be interesting in this context. The marking belongs to the series of the notations in the graffiti or dipinti techniques, discovered on vases having different ethnic origin. Some specialists were preoccupied of this subject and their opinions were joined in a summary by Lawall in a very recent work (LAWALL 1995, 30 - 32). Thus, we can mention C. Koehler for the Corinthian amphorae of A and B types, G. Bertucci for Massaliote amphoras, and A. Johnston for the graffiti on the amphoras and fine ceramics wares. These three authors consider that such markings include information about the source, owner, price, quality and quantity of the goods.

It is obvious that the sphere of the signification of these types of markings is separated from that of the stamps of authentication, used by the centers where these vases were made. As for the purpose of the stamping of amphoras, a recent work is available, notifying to the criteria of assessment totally different from those reserved for the particular signs used outside the center of the vases' production (Y. GARLAN 1993, 181 - 193).

The studies undertaken by Lang (1956) and Johnston (1979) regarding certain types of markings establish patterns for the interpretation of the Greek numerical system. These markings were applied during the ancient times in the purpose to indicate the price, the capacity or the weight. The inscription found on the amphora which we took in discussion does not belong to any of these patterns.

Resuming the proposals for the interpretation, we also took into account another range of possibilities, as for example the indication of a person's name (Βοίωv, οvοc, PAPE-

BENSELER, 216) or the mention of toponyms already certified in the ancient literature: Βοίοι, town from Illyria, Polybios V, 108.8; Βοίων or Βαίων, settlement still unidentified in the Taurian half-island (PAPE-BENSELER, 216 - 217); Βοίων, one of the four Dorian towns, Herodotus, VIII, 43; Thucydides, I, 107; Strabo, IX, 427; X, 476. The analysis of these sources did not offer a satisfying answer.

Examining more thoroughly the marking, an essential graphic detail becomes obvious. Thus, our attention is directed to another type of analysis. We refer to the intentioned spacing out between the first group of three letters - BOI - and the second group, consisting of two linked letters - ΩΝ. This situation perhaps indicates the presence of a word made of two different segments.

The first part of the word BOI is recognized in a *g r a f f i t i* found on the neck of a proto-Thasian amphora (P 15.347), discovered in a storehouse from the Athens's Agora, dated as being from the beginning of the Vth century BC. The inscription ΑΙΣΧΕΙΟ ΕΜΙ / BOI ΠΕ / B... was analyzed by A. Johnston (1991, 363 - 365). He considers that "the largest is clearly a non-Athenian owner's mark". This hypothesis presumes a Beotian origin of the mentioned person, according to this interpretation of the abbreviation BOI and he cautiously adds that this origin is not the only one which can be supposed (note 6). Starting from this point of the identification, the author asks himself whether this marking does not indicate the distance covered by the amphora from Thasos to Athens through Beotia, or whether the owner from Athens did not insist on mentioning his origin.

For the second element - ΩΝ - found on our *d i p i n t o* we have no parallel. We propose instead for the identification the root ων- (Φων), recognized within a long series of Greek words belonging to the vocabulary of the trading (buying-selling) activity: ὄνος, ου (ὄ), ὠνή, ἦς (ἦ), ὠνόμαι etc. The most accessible documentation, due to the frequent attestation in epigraphic and literary documents, is found in the terms concerning the supplying with wheat: σιτωνία, ας (ἦ) = ("buying wheat"). In the Pontic area it is often found on epigraphic documents with information about the benefactors of the Pontic towns. In order to illustrate with examples, we consider necessary to remember several contexts. This verb is found in simple derivatives, for instance in the famous Histrian Decree for Aristagoras (1st century BC): ...ὡς ἔπρεπεν ἀνδρὶ καλῷ καὶ ἀγαθῷ παραπολῶν σείτον ἄμα καὶ οἶνον καὶ τῶν λοιπῶν ὠνίων τὰς τιμὰς καθαίρων λυσιτελέστατα τοῖς πολεῖταις, ... (... as a distinguished and heartily man, who puts at everyone's disposal cheap wheat and wine and lowers the price of the other products for buy in the most favourable way for the inhabitants...). The compounds of this verb are also frequent, the second element referring either to the *o b j e c t* of the buying action, as for σιτωνέω, attested in Protogenes' Decree (IIIrd century BC, σιτωνηθῆ, line 6), with the sens of "buying the weath, supplying with bought wheat", or to the *t o o l* which intermediates this action, as in Herodotus' formula (IV, 72): ἀργυρώνητοι δὲ οὐκ εἰσι σφι θεράποντες, which specifies that the Scythian population did not use slaves bought with money.

Such a repertory of significations requires the reconsideration of the possibilities of interpretation of the particle BOI- found on the amphora studied by Johnston. The principle of association of the elements within the compounds with the root ὠν- certified in the contexts mentioned above allows other suggestions. One of them refers to the assimilation of the word BOI- with the noun ὁ βοῖδης, which means the appreciation of the

quality of "good", being semantically equalized with *πρῶτος, εὐήθης* (PLANCHE, 205). Another possibility of lecturing the root BOI- found on the two amphoras was suggested by the signification of the term used by Herodotus: ἀργυρόνητοι. Taking into account the principle of the association of the segments recognized here, we shall read the particle BOI of the common noun βούς, βοός, ("ox, cow").

In our opinion, BOIΩN seems to be the right variant on the Rhodian amphora. Thus, the two associated elements could be: the root βοι- together with the abridged form of ὄνος, ου (ὀ), ("price, value of the cost"). In this respect, the mark could indicate the price of the acquisition of the amphora with wine: "at the price of an ox". In keeping with this suggestion, we are able to reconsider for the commercial repertory of the Hellenistic epoch the Homeric formula of evaluation of a product which belongs to the term τέχνη, relating it to the value of an ox (Iliada 23, 884 - 885: ... καὶ δὲ λέβητ' ἄπυρον βοός ἄξιον, ἀνθεμόεντα... = "an adorned pail, not yet put on the pyre, against the price of an ox"). A more adequate situation for our interpretation is also found in the inscription βόφεον identified on an Apulian vase (LIDDLE-SCOTT; Glotta, 4201).

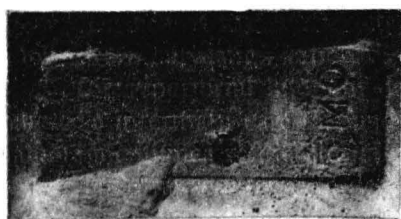
We think now whether the inscription on the proto-Thasian amphora could not be deciphered in another way. Due to the absence of the object, we dare to suggest for the root BOI- the theme identified from the noun βούς, βοός, ("ox, cow"). In this situation, the next group ΠΕΒ- (JOHNSTON 1991, 363) fits rather to an association with the radical ΠΕΡ- (περ-) of the verb πέρνημι = "to sell, to export". The repertory built on this radical is quite rich and has a special place in the terminology of the products exchange, restored by Chantraine in 1940 according to the Homeric work.

Accordingly, the marking on the amphora found at Aegyssus could enhance the terminology of the ancient trade certifying one of the basic features regarding the calculation of the price of an amphora with wine relating it to the value of another natural product. Such markings perhaps were put by the merchant interested in the sale of the amphora with wine in order to verify the value of the whole consignment, which certainly consisted of different types of wares, as often prove the vestiges from the discovered wrecks (Antikythera, 1965; Cyprus, 1973)²⁰. It is not certainly whether the merchant was from Histria, Rhodos or elsewhere within the Aegean area, but we can be sure that he knew the Greek language and the commercial rules.

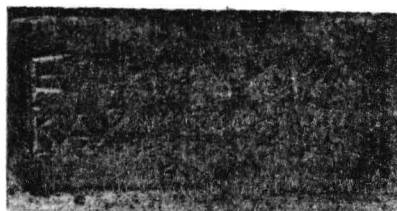
In the same time, the establish of the evaluation criteria has certain local features regarding the acknowledgment of the specific products which took part in the exchange action. This procedure is described by Polybios who relates about the products exchange between the Aegean Greece and the Pontic area, for this very period: Πρὸς μὲν γὰρ τὰς ἀναγκαίας τοῦ βίου χρείας τὰ τε θρέμματα καὶ τὸ τῶν εἰς τὰς δουλείας ἀγομένων σωμαμάτων πλῆθος οἱ κατὰ τὸν Πόντον ἡμῖν τόποι παρασκευάζουσι δασιλέστατον καὶ χρησιμώτατον ὁμολογουμένως... 5. δέχονται γε μὴν τῶν ἐκ τοῖς παρ' ἡμῖν τόποις περιτενόντων ἔλαιον καὶ πᾶν οἴνου γένος· (... the Pontic territories give us those things necessary for the life, cattle and slaves in a very large number and of a quality unanimously recognized as excellent... In exchange of this stuff, they get from the surplus of our region edible oil and all kind of wines - IV.38, 4 - 5). As this text allows to understand, the sale of an amphora with wine at the price of a cow could be replaced by the direct exchange of a product with the other. For a

larger frame of the discussion about the history of the ancient trade, it is interesting to remark here that the sense of the inscription "bought at the price of a cow" directly refers to the sphere of the *t r a d e*; on the other hand, Polybios certifies the *e x c h a n g e* of the same elements. Both partners could benefit of a good deal whether the inhabitants of the Northern Dobrudja gave an ox for an amphora with wine, as well as the Gauls gave a slave for an amphora with wine (DIODOR, V, 26). In this case, we can identify here an important sector of the ancient trade, which consisted only in the exchange of the surplus of the goods. This procedure was already emphasized by Polany (1957) among the three types of trade integrated into the ancient economic life²¹: *g i f t s* (according to the interest), *t r a n s a c t i o n* (resulted from the self-sufficiency), *m a r k e t* (which suppose profit).

If the last lecture proposed by us could be a truthful one, then the semantic repertory of the particular markings on the vases could be completed by a precious attestation. In the case that we had a good inspiration, we are faced with the first ceramics document integrated to the ancient commercial use developed in Dobrudja. This emphasizes the exchange of a Rhodian amphora with wine at the *p r i c e* of a cow or *f o r* a cow.

1

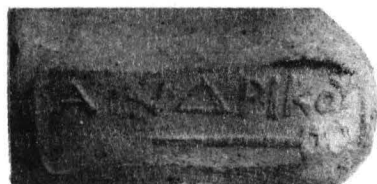
2

3

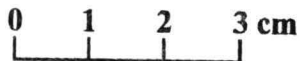
4

5

6

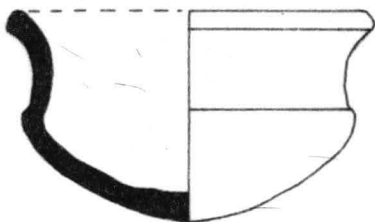
7

8

Pl. III. Descoperiri elenistice din perimetrul fortificației Aegysus.

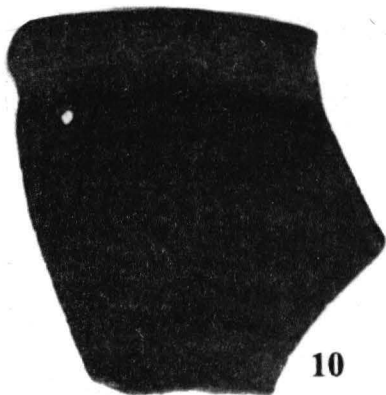
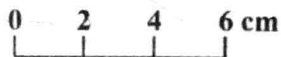
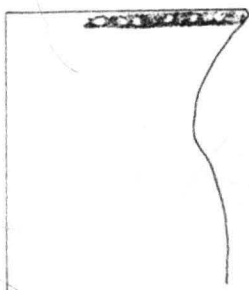
Pl. III. Hellenistic findings within the perimeter of Aegysus fortification.

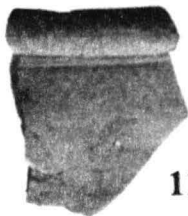
9

14

10

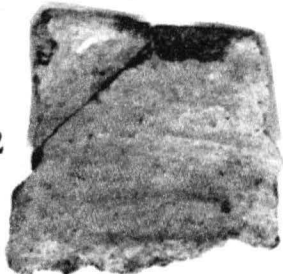

11

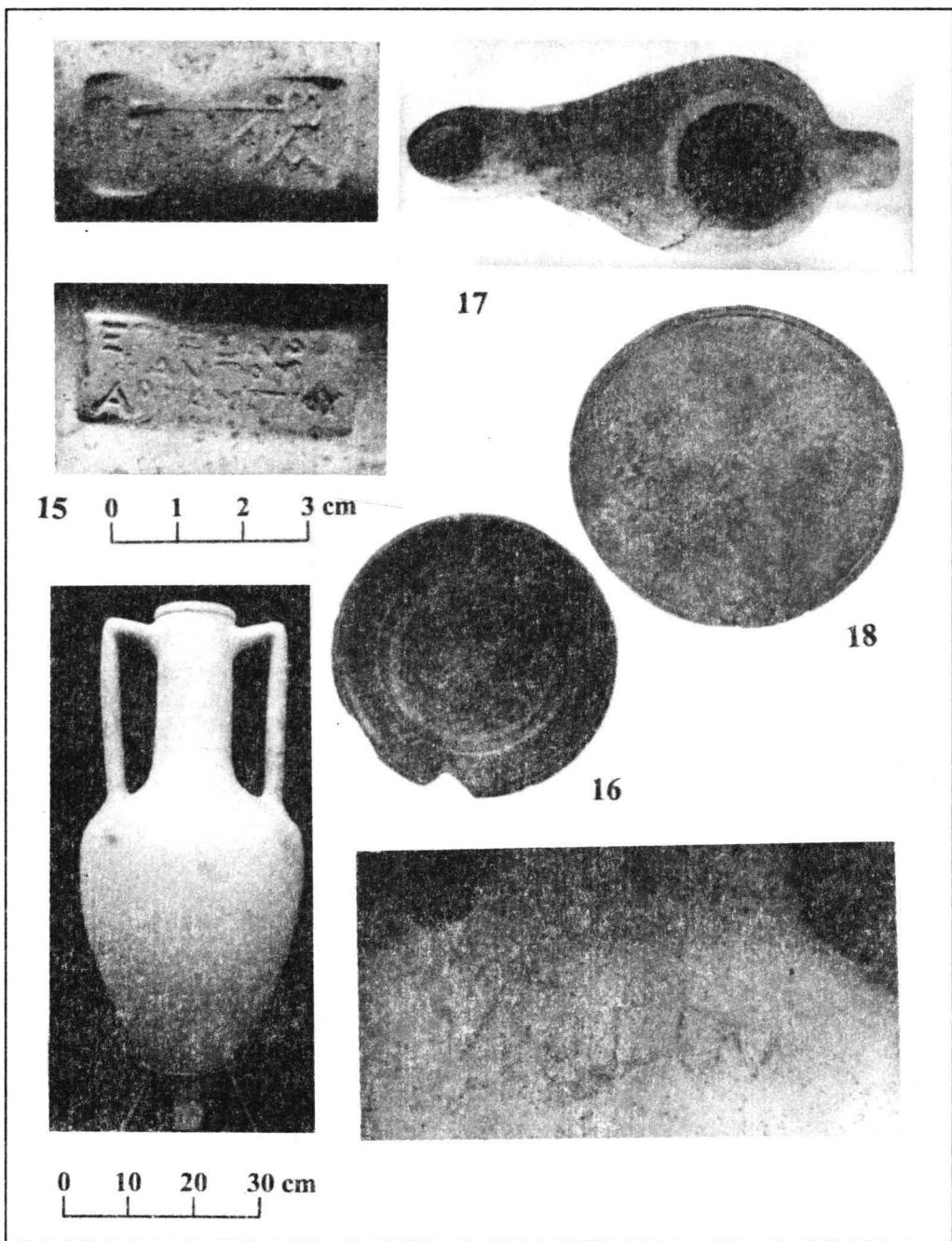

12

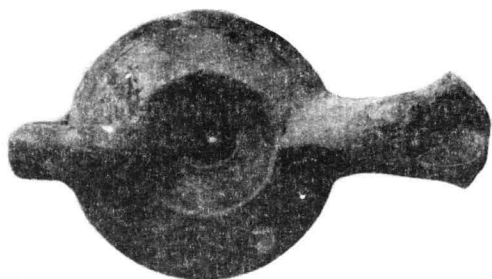
13

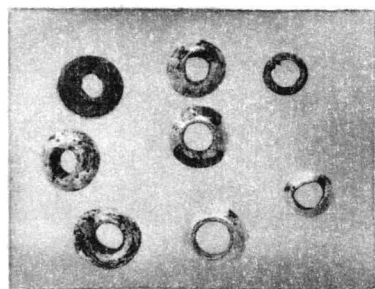
Pl. IV. Descoperiri elenistice din perimetrul fortificației Aegyssus.
 Pl. IV. Hellenistic findings within the perimeter of Aegyssus fortification.

Pl. V. Descoperiri elenistice din necropola de pe strada Nalbelor.
Pl. V. Hellenistic findings within the necropolis at Nalbelor street.

0 2 4 6 cm 19

21 0 1 2 3 cm

20

22 0 2 4 6 cm 23

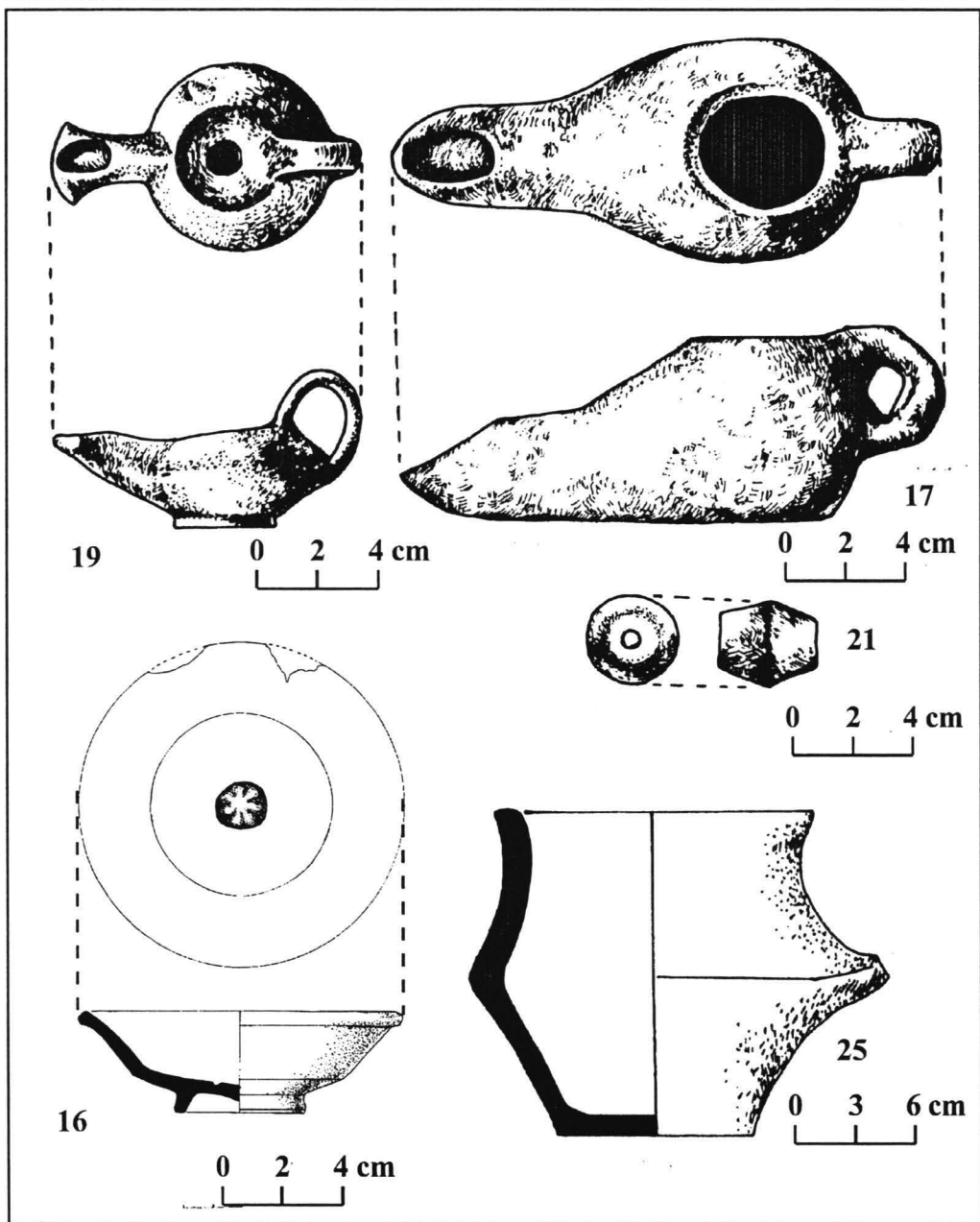
25 0 3 6 9 cm

24

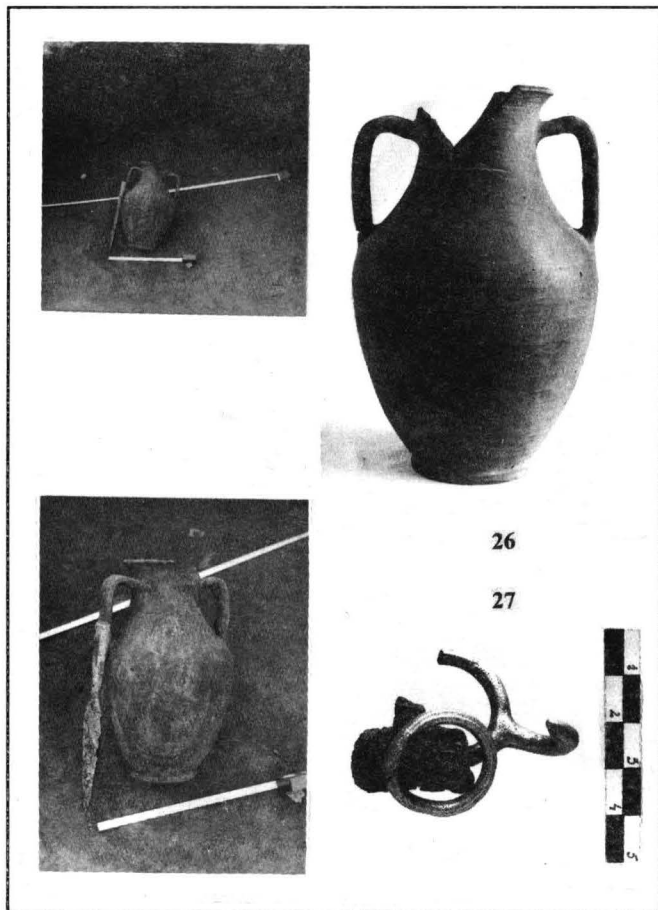
0 2 4 6 cm

Pl. VI. Descoperiri elenistice din necropola Aegyssus.
Pl. VI. Hellenistic findings within Aegyssus necropolis.

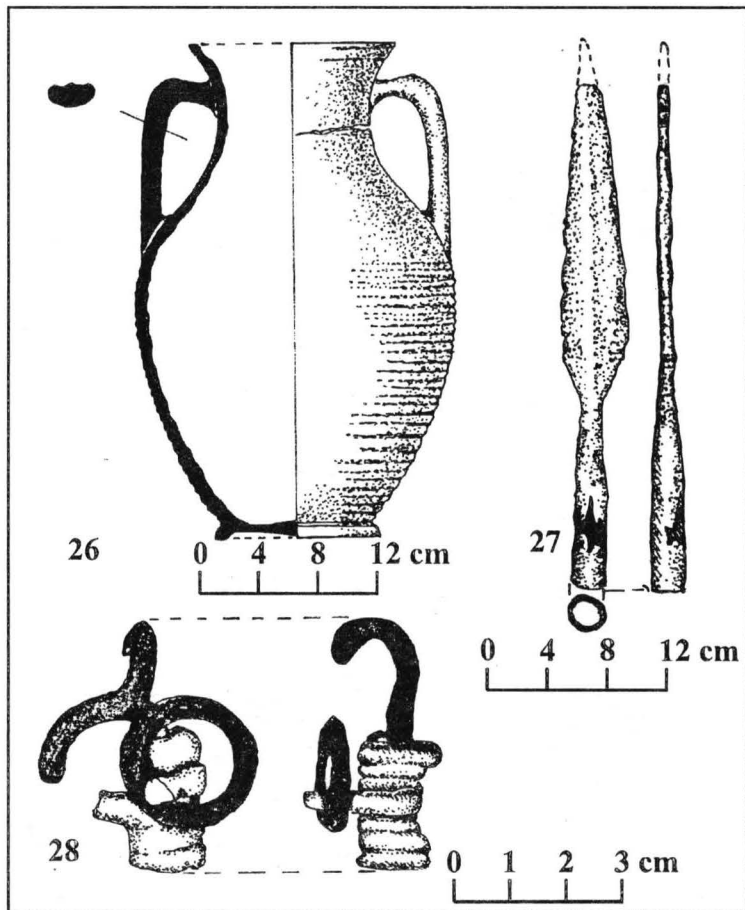

Pl. VII. Descoperiri elenistice din necropola Aegyssus.

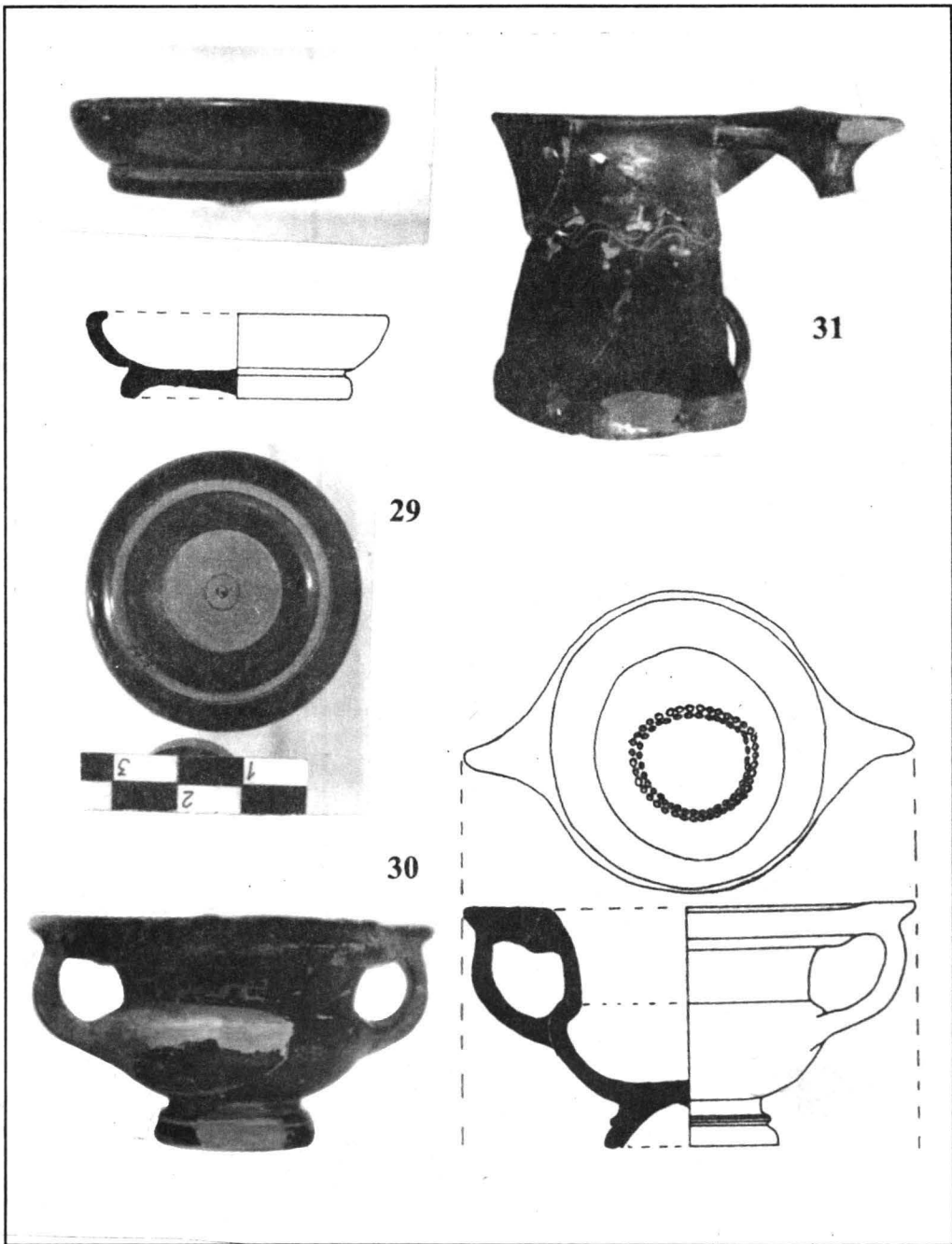
Pl. VII. Hellenistic findings from Aegyssus necropolis.

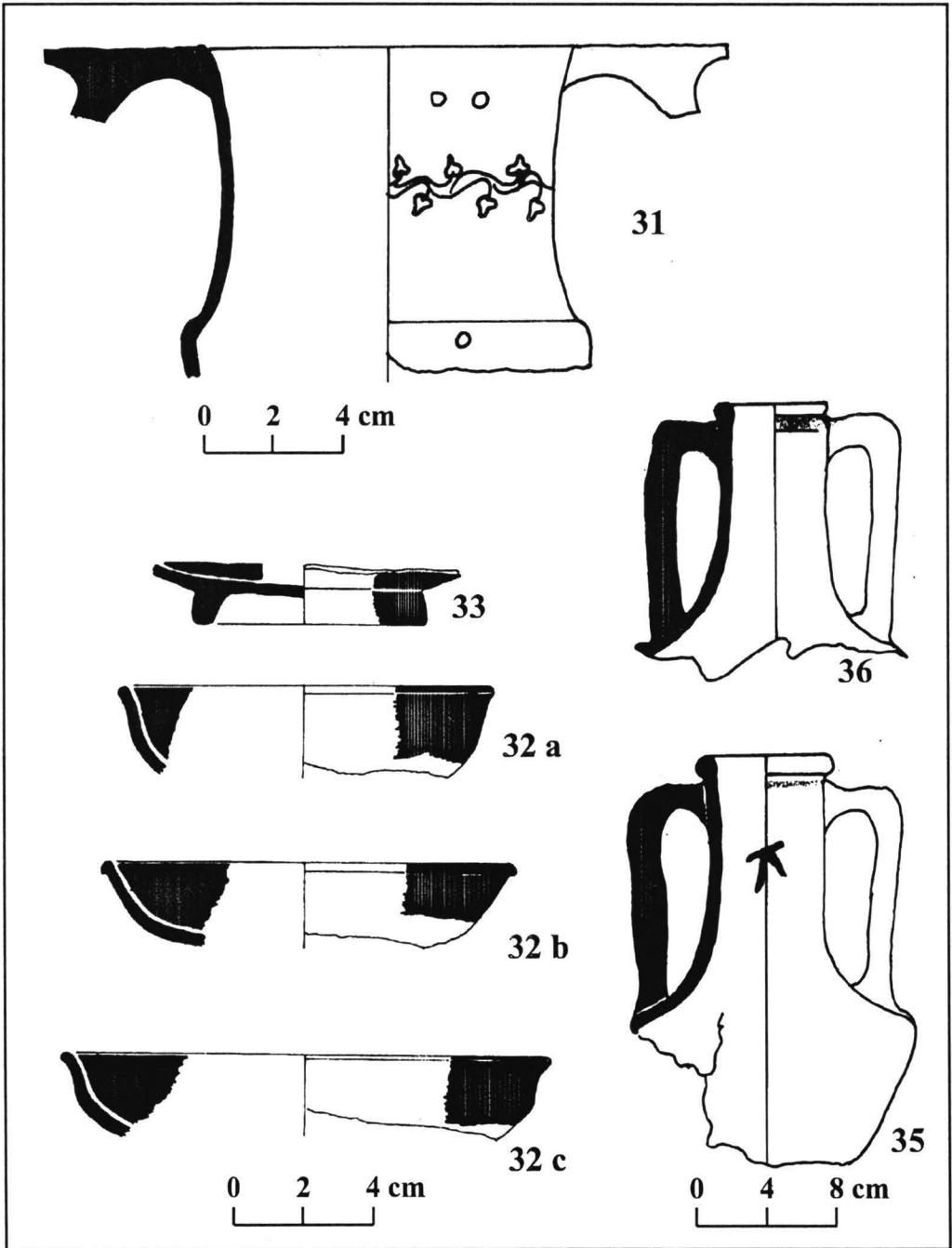
Pl. VIII. Inventar mormânt de incineratie - necropola Aegyssus.
 Pl. VIII. Findings from the incineration tomb - Aegyssus necropolis.

Pl. IX. Inventar mormânt de incineratie - necropola Aegyssus.
 Pl. IX. Findings from the incineration tomb - Aegyssus necropolis.

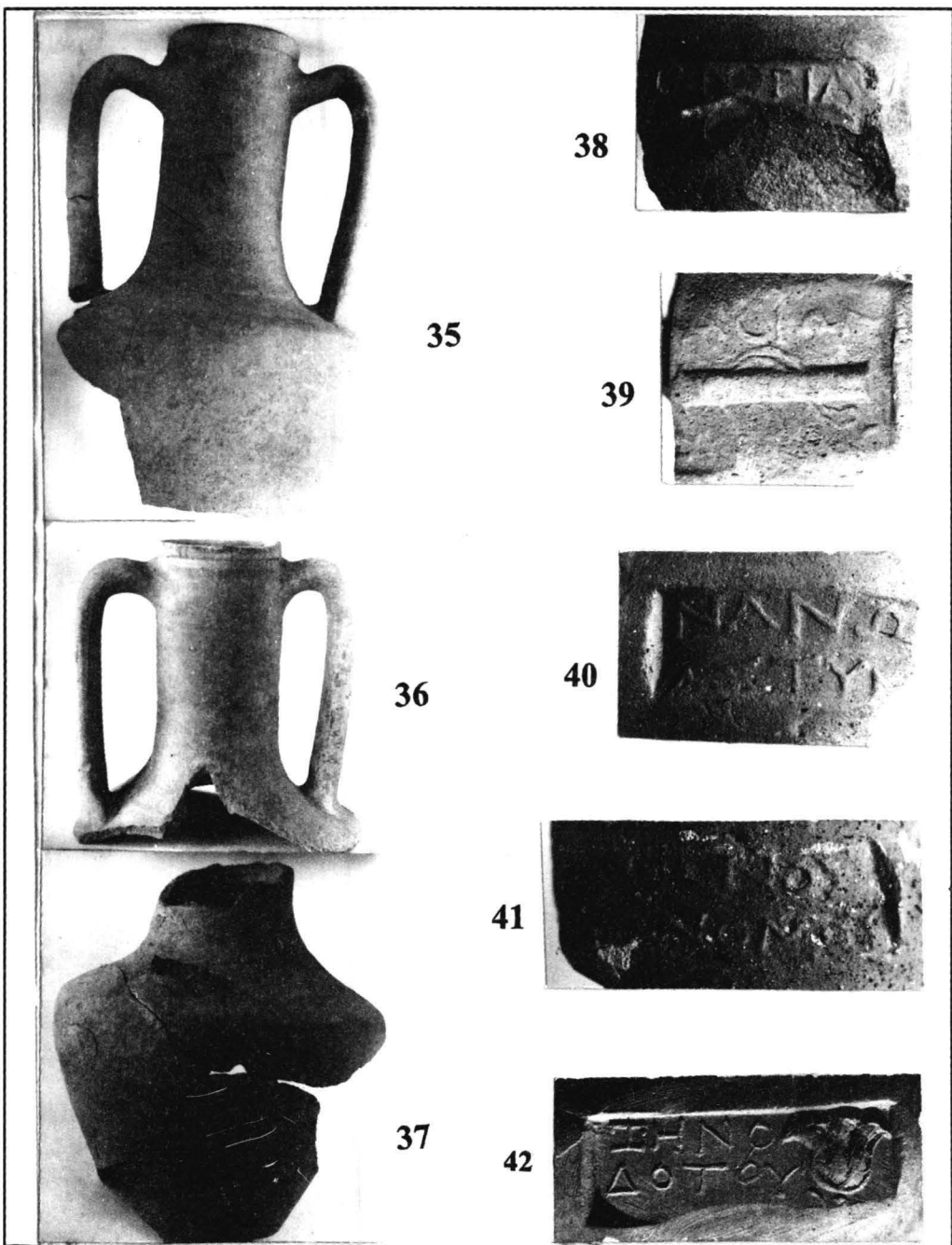

Pl. X. Descoperiri din necropola Tulcea vest.
Pl. V. Findings from the necropolis Tulcea West.

Pl. XI. Inventar - necropola Tulcea Vest.

Pl. XI. Findings from Tulcea West necropolis.

Pl. XII. 35 - 37 - Amfore din mormântul vest - Aegyssus; 38 - 42 - Descoperiri elenistice de la Tulcea - km 2.
 Pl. XII. 35 - 37 - Amphoras from the Western tomb - Aegyssus; 38 - 42 - Hellenistic findings from Tulcea - km 2.

